Эхэ найхан нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД УНЭН

1921 оной декабриин 21-нээ гарана

Бүгэдэ арадай газетэ

1993 ИЮЛЬ 15
Зунай дунда (морин) нарын 26
ЧЕТВЕРГ
Гарагай 5
№ 131 (18745)
газетын сэн: захилай — 50 мүн., Хэлсээтэ сэн

Улаан-Удэ хотын захиргааанда

ЗОХЁОХЫ ХАРИЛСААНУУДАЙ ЭХИН

Нинслэл хотын захиргааной толгойлогшо В. К. Кукинов Ростовско областнин Волгодонск хотохоо ерэхэн делегацитай уулзаба. Захиргааной толгойлогшын орлогшо М. Г. Семенов, Улаан-Удэ хотын эрдэм һуралсалай управление даагша В. Б. Урокопьев тус уулзалгада хабаадалсаа.

Волгодонск хотохоо ерэхэн делегацини бүридэлдэ Россин Федерацинин Эрдэмэй болон дээдэ һургуулинин таһаар гүрэнэй комитедэй таһагые даагша М. В. Иванов, Россин Эрдэм һуралсалай министерствын таһагые даагша В. Г. Пайкес, Бауманай нэрэмжэтэ МБТУ-гай профессор В. Д. Камаев, Россин Эрдэмэй академинин психологинин институтэй директорэй орлогшо В. И. Попов, «Университетнэй» гэжэ нютагууд хоорондын гуманитарно-естественнэ түбые эмхидхэн байгуулагдадаг нэгэн, олзын захиргаанда эрхилэгшэ А. Д. Спеванский, шэнэ экономическа байгуулалтануудые дэмжэлгэнэй эрдэм һуралсалай түбэй директор В. М. Бильтриков болон бусад оролсоно.

«Университетнэй» гэжэ нютагууд хооронды түбые маанадай Буряад орон тоонтотой эмхидхэжэ багша В. Г. Яковлевэ толгойлдог юм. Владимир Геннадьевич Яковлев хаяа 42 жэл соо Мухар-Шэбэрэй аймагта ажаһуурһан, ажаллаһан байна. Эрхим түрүү ажалайнгаа түлөө Н. К. Крупскаягай нэрэмжэтэ шангай лауреат болоһон, арадай гэрээрэлэй отличникгай үндэр нэрэ зэргэдэ хүртэһэн гэшэ. 1989 ондо Ростовско область зөөжэ ошоод, нютагай олзын хэрэг эрхилэгшэдэй болон педагогическа олонитын туһаламжаар һуралсалай шэнэ түхэлэй эмхи зургаанине байгуулһан юм. «Университетнэй» хадаа һургуулинин наһа гүйсөөгүй хүүгэдэй эмхи зургаанине, эхин, дунда ба дээдэ һургуулинуудые ниитэ нэгэн эмхи зургаан болгон холбожо, һуралсалые таһалгаряагүй гуримаар эмхидхэһэн байгаа.

В. Г. Яковлевай хэлэһээр, тус эмхи гүрэнэй бэшэ хадаа финансын талаар горитой, бата бэхи үндэнэ һуурритай байха ёһотой юм. Улаан-Удын захиргаанай толгойлотшодые, эрдэм һуралсалай управление хүтэлбэрилэгшэдые делегацинин гэшүүд «Университетнэй» түбэй дүй дүршэлтэй танилсуулаа. Тиигээд тус түбэй филиал Улаан-Удэдэ нээхэ тухай дурадхал оруулаа. Энэ дурадхалынь тон анхаралтайгаар угтагдаад, тус асуудалаар тодорхой, аша үрэтэй хөөрэлдөөн болобо. Тиигэжэ Ростовско область болон Улаан-Удэ хотын хоорондо эрдэм һуралсалай түрүү дүй дүршэлөө хубаалдалгын талаар зохёохы харилсаанай эхин табигдаба.

Л. МАЛЬЦЕВА,
Улаан-Удэ хотын захиргаанай толгойлогшын хэблэлэй секретарь.

Зунай бэлшээрийе зүбөөр хэрэглэе

ҺААЛИШАДҺАА ДУЛДЫДАНАГҮЙ

*** Баян-Голой фермэ ажахы дотороо түрүү зэргэдэ ябадаг коллектив юм. * Дүрбэн һаалишан 150 үнээ харуулһана. * Эндэ мүнөө үедэ удэртэ дунда зэргээр 700 гаран килограмм һүн һаагдажа абтана.**

Удэшын һаамай урда тээ эндэ хүрэжэ ерэхэдэмнай, үнеэдынь оруулагдажа хаагданхай байба. Һаалишад Альфия Мухомедзянова Найдан Гончиков хоёр өөһэд өөһэдынгөө үнеэдтэ талха тарянай зүйл хубаарилжа үгэнэ.

— Үнеэдээ удэшэлэн хэды сагһаа һаажа эхилдэг байнат? — гэжэ тэдэнэртэй мэндээеэ хэлсөһээр асуубабди.

— Үдэшын 5—6 часһаа һаажа захалдагби. Бидэ бүри эртүүр ерэжэ. һаамдаа бэлдэдэг зон аабзабди. Хэрин мүнөөдэр нүгөөдэ хоёрнай яагаад удааршаба гээшэб,— гээд Альфия Гильмизановна сарбуугайнгаа час хараба.

— Эндэ хэды зон хүдэлдэг зомта? — гэжэ һонирхобоб.

— Дүрбэн һаалишан, нэгэ туһалагша манда бии. Хоёр үхэршэн гээд ажалладаг,— гэбэ тэрэмни.

Мүнөө эндэ хүдэлжэ байһан эдэ хоёр малшад недондо жэлэй дүнгөөр гурбан мянгатанай зэргэдэ гараһандаа, байгша оной эхиндэ Улаан-Удэдэ үнгэргэгдэһэн республикын түрүү һаалишадай зүблөөндэ хабаадахаажахыгаа, райкоо түлөөлхэ эрхэтэй болоо һэн. А. Г. Мухомедзянова 1992 оной турша соо даалгагдаһан 22 үнеэнһээ бүхылөө 764 центнер гэхэ гү, али үнеэн бүриһөө 3476 килограмм һүн һааһан, 27 тугал абажа туша аһан габьяатай. Найдан Аюшеевич эгэшэ нүхэрһөө нэгэ бага гээгдэбэшье, даалгагдаһан 22 үнеэнһээ 676 центнер, үнеэн бүриһөө дунда зэргээр 3076 килограмм һүн абаһан байха юм. Тэдэнэрэй энэшье жэлдэ, ган гасуурай хэды болоожо байгаашье һаань, һүн һаали дээшэлүүлхын түлөө арга шадал соогоо оролдожо ябаһанинь, һайшаалтай.

Альфия Гильмизановна тоо бүридхэгшын таһалга соо мянине дахуулжа ороод, стол дээрэ байһан дансануудые иража, мүнөөдэйнгөө байдалые тодорхойлжо үгэбэ.

— Һаяшаг болотор би тоо бүридхэлшын үялга дүүргэлсэдэг ябааб. Тиимэһээ энэ данса соохи, тоо. баримтануудые ойлгохо бэшэ хүн гүб,— гээд энээбхилиэ.

Энэ бишыхан коллектив жэлэй эхиниһээ хойшо ялала һайн хүдэлжэ ябана гэхэ гү. али бүхыдөө 1322 центнер һүн һаажа абаба. Зунай бэлшээрийе зүбөөр хэрэглэхэ талаар эдэнэрэй тодорхой хэмжээнүүдые хэды абаашье һаань, ажал хэрэгынь һанаһанда үшөө хүрэнэгүй. Сагай уларилай тогтууригүй байһан ушаһаа, хабарай хагсуу хүйтэн, зунай эхин нарын хуурай аяяма халуун үдэрнүүд үнеэдэй ашаг шэмэдэ ехэл муугаар нүлөөлжэ байнхай

— Одоол ёһотой ган гасуур боложо байнал. Улаан ган гэдэгынь бэшэ юм гү даа. бүхы тала дайдымнай нуга сабшалангай, иланганя бэлшээринин ногоон шаралжа, һалаба,— гээд Альфия Мухомедзянова буряад яһатанһаа ямаршье дутуугүйгөөр сэбэр буряадаар хэлэбэ.— Асаржа үгэһэн талха тарян дуулһахань. Саашадаа яаха, хөөхөсэ мэдэхээ болинхойбди. Үхэршэднай мүртэйгөөр хүдэлөгүй даа. Үглөөгүүр оройшог бэлшээрилдэнь гаргаад. үдэшэлэн эртэхэн туужа асарна. Мүнөө таанар өөһэдөө хаража байнат. 5 сагта байрадаа оруулагдаад, үни хада уятай байхынь. Үдэшын һаамай һүүлээр бэлшээридэ гаргаг-даа болоо нэрэтэйгшэ. Үнэн дээрээ бидэнэрэй һанаанда орой хүрэнэгүй,— гэбэ.

Эндэ үхэршэдөөр Василий Иванович Яньков фермын трактарист хүбүүн Солбон Шойропов хоёр ажалаа нимэ хайхарамжагүйгөөр, харюусалгагүйгөөр эрхилжэ ябаһа бшуу. Эдэнэрэй ажалые фермые даагша, энэ туһаалда һаяхан томилогдоһон Василий Чимитдоржиев юундэ шалгадаггүй. харюусалгада хабаадуулдаггүй юм? Энэнь гайхалтай. Али һайн салин дээрэ һууһан фермые даагша коллективэй ажал хэрэгээр һонирхохоёо болинхой юм гү? Юрэдөөл, эдэ асуудалнуудта хэн харюу үгэхэб?

— Оролдожо худэлхэ хүсэл зоригшье мүнөө үгы болонхой. Урманшье байхагүй. Үглөөнэй 5 сагһаа үдэшын 8 саг болотор һалиржа, олоһон олзошье тулюур. Һарадаа арбаад мянган тухэригэй салин, харин үнгэрһэн һарада юун болоо юм, 13 мянган тухэриг абажа, ехэтэ баярлаабди. Тезд энэ мүнгөөр мүнөө сагта юу худалдажа абахабши? Харин фермые даагша манһаа дулдыдагүй бата бэхи салин дээрэ һарадаа 28 мянган тухэриг абахадаа, имар юумэндэ һанаагаа зобохо болоноб?— гэжэ һаалишад нэгэн дуугаар мэдүүлбэ.

ТҮРҮҮШЫН ШАЛГАЛТАНУУД

НГУ-гай Буряадай филиалда оролгын шалгалта баригдажа үшөө июлиин 5-һаа эхилжэ түргөөд, университетэй зэрэ оробо гэһэн бүридхэн бэшэлгэ июлиин 13-да болоо.

Харин манай бусад ВУЗ-ууда оролгын түрүүшын шалгалта июлиин 16-һаа эхилхэнь. Жэшээнь, БСТИ-дэ «экономикодохи мэдээсэлгын системэ» гэһэн мэргэжэлые шалгаха, мэдүүлгэ бэшэһэн медалист хүбүүд, басагад энэ үглөөгүүр эрдэм мэдээсээ заагдажа, математикаар сэжэгэр шалгалта үгэгдэ. Эдэнэдэ ехэ орёо хүшэр байгаа ёһотой гээд һанагдаа һэн. Юуб гэхэдэ, нэгэ һууринин түлөө 30 эдиршүүл ана-мана тулалдажа, байна бшуу.

БГПИ-дэ оролгын түрүүшын шата — медалистнуудтай, хотын, республиканска олимпиадануудта илагшадтай хөөрэлдөөнүүд үнгэргэгдэнэ.

БСХИ тухай хэлэхэ болоо һаа, мүн лэ июлиин тэнгээр эндэ шалгалтанууд эхилжэ, эдир үетэн, тэдэнэй түрэлхид һанаа зобонги хаһаяа үнгэргэнэ ёһотой. Эгээл ехэ «туласалдаан» экономическа факультедэ хүлеэгдэнэ, юуб гэхэдэ, эндэ, дунда зэргээр нэгэ һууринин түлөө 20-ёод хүн «тэмсэжэ» байна бшуу.

ВСГИК-тэ энэ жэлдэ онсо һонин хубилалтанууд боло-соо. Тэдэнэ тушаа тусхай хөөрэхэ хэрэгтэй ха гээд һанагдана. Жэшээнь, библиотечнэ факультет мэдээсэлгын-гуманитарна гэжэ нэрэтэй болоод, гансал ном үгэдэг-хуряадаг мэргэжэлтэдые бэшэ, номуудай удые гүйсэд мэдэхэ, шэнжэлхэ дээдэ гарай мэргэжэлтэдые бэлдэхэ хүсэлэнтэй. Литература һургуулида зааха эрхэтэй һургуулинин библиотекарь, библиотекарь-психолог - социолог, библиотекарь-библиограф-хизаар ороноо шэнжэлэгшэ, мэдээсэл шэнжэлхэ оньһожоруулагдамал системын технолог, мэдээсэлгын маркетинг гэхэ мэтын мэргэжэлнүүд эндэ бии болонхой. Музейн шэнжэлэгшэ-хүдэлмэрилэгшэ хадаа шухаг мэргэжэл мүн. Энээндэ гансал томо нинслэл хотонуудта һургадаг. Харин эндэмнай түрүүшынхеэ байгуулагдажа, институдай нэрэ хүндыень дээшэлүүлхэ үүргэтэй.

Соёлой онсо шэнжые һайн мэдэхэ эмхидхэгшэ-экономист гэһэн мэргэжэл нэгдгээд, эгээл олон мэдүүлгэ суглуулаа. Уран һайханай-педагогическа факультет хоёр хуби боложо хубаараа: театральна ба хореографическа искусствын факультет, хүгжэмэй искусствын факультет эндэ мүндэлөө Эндэ актернуудые, дуушадые, хатаршадые бэлдэхэ, удаань эдэнэр тайзан дээрэ мэргэжэлтэ бэлигээ дэлгэдэг байхаар хүлеэгдэнэ.

Иигэжэ июлиин 16-һаа институдта оролгын шалгалтанууд эхилхэнь. Үхибүүдтэ амжалта хүсэе.

И. ГОМБОИН.

Асуудалда—харюу

СОХОНУУДЫЕ ҮГЫ ХЭГТЫ!

— Хартаабхынгаа үөһэ түүжэ, эшыень тойруулан газарыень обоолхоёо ошоод, таршаагайшье, сохынишье түхэлтэй юм гү, тэнзэгэр шуумуул хараад, сошоһон гээшэм хэлэшэгүй.

Анхан нимэ шумуул нэгэтэшье хаража үзөөгүй хүм. Оршон тойроныи ойгаалимнай бузарлагдаһанһаа гү, али юуньһээ юм—нимэ тэжэгэрнүүд хааныһаа бии болооб, ургасада хэр зэргын хохидол үзүүлхэ гээшэб?— гэжэ Е. М. МАНЗУРОВА редакцинин социально-экономическа таһагта хонходобо.

Уншагшымнай асуудалда республикын ургамал хамгаалха станцинин лабораториие даагша А. БОТОЕВА нимэ харюу үгэбэ:

— Сагай уларилай гандуу хуурайһаа боложо, Буряадтамнай хартаабхын полинуудта улаан, хара толгойтой томо сохонууд бии болоо. Эдэ шумуулнууд хартаабхын эшэ эдижэ амидарна. Наратай, халуун үдэрнүүдтэ иланганя хүдэлсэтэй, эдимэр болодог. Элдүүрилэгдээгүй газарта үдөөшье һаа, июнинин һүүл багаар тарималнуудта ородог юм.

Ягаад эдэниие усадхахаб? Хлорофос хэрэглэхэдэ ашагтай. 1,5—1,8 килограмм хлорофос уһантай холижо, 1 гектар газарые суршэхэ хэрэгтэй. Үгышье һаа, децис гэһэн хорото бодосой 2,5 процентнэ холисоор сүршэхэдэ болохо. Нэгэ гектар газарта 0,3 литр холисо гаргашалха гэһэн нормотой.

Баганууд участогуудтай һаа, сохонуудые суглуулжа, хүнэг соо бага зэргэ керосинтай холиһон уһа руу хаябал, хосорхо жэшээтэй.

Геннадий ЗЮГАНОВ:

«ЭГЭЭЛ ТОМО ПАРТИ БОЛОНОБДИ»

Россин Коммунис партинин 1-өөдэй гүйсэдхэхэ комитедэй түрүүлэгшэ Г. А. Зюганов ерээ гэжэ мэдээсээ һэмди. Тэрэ журналистнуудай асуудалнуудта харюусаа.

— Эхин эмхинүүд хүдэлмэреэ ябуулха эрхэтэй гэжэ Россин Конституционно сүүдэй шиидхэнэй һүүлээр Россин коммунис партинин эмхинүүд бүхы республика, область, хизаарнуудта һэргээгдэжэ, гэшүүдэйнь тоо 600 мянганда хүрөө,—гэжэ компартинин түрүүлэгшэ орлогто үгээ эхилбэ.—Тиихэдээ ороной эгээл томо парти болонобди. Бүхы партинуудай гэшүүдэй тоо дүн хамта 1 миллион үлүүтэйхэн болодог. Тиихэлээрээ бусад партинуудые дүн хамтадань абабашье, коммунистнууд тоогороо тэдэниие булиха.

Һүүлэй үедэ би, партиин хүтэлбэридэ ородог бусад нүхэд ороной 50-яад республика, областнуудта хүрөөбди. Мүнөөнэй шахардуу политическэ байдалда һэргээгдэнэн парти хүдэлмэреэ ягаад ябуулха ёһотойб гэжэ ябаһан газартаа коммунистнуудта хөөрэнэбди. Улаан-Үдэдэ ерэхынгээ урда тээ Благовещенскдэ болоһон зүүнэй үзэлтэй хүсэнүүдэй конференцидэ хабаадааб. Буряадай республиканска эмхиһээ тэрэнэй гүйсэдхэхэ комитедэй түрүүлэгшынь уялга дүүргэгшэ В. Б. Базаров хабаадаа. Тэрэнэй хэлэнэн үгэ конференцидэ хабаадагшадые ехэ һонирхуулаа. Эндэ нютагуудай эмхинүүдэй хүсэлэл оролдолгонуудые нэгэдхэхэ, энэ үедэ үйлэ ябуулгаяа ягаад бэлэлүүлхэ, Соведүүдэй усадхагдабал, ямар хараа шугам барилталха, ерээдүйдэ болохо һунгалтада ягаад бэлдэхэ тухай хэлсэбди.

Коммунис партиин түрүүлэгшэ байхын хажуугаар Россин арадай-патриотическа хүдэлөөнэй советэй түрүүлэгшэ болоноб. Мүнөөнэй эрхэ байдалда арадай-патриотическа хүсэнүүд зүүнэй үзэлтэнһөө эхилээд, монархистнууд, дворянууд хүрэтэр нэгдэхэ ёһотойбди. Ороноймнай арад зон ямар байдалда ороод байһанаа ойлгожо захалба хаш гэжэ һанахаар болоод байна.

«Буряад үнэн» газетын корреспондент:

— Тээсэгэн Москвада, урданай КГБ-гэй байшанай хажууда, Лубянска талмай дээрэ болоһон митингын үедэ, ондоо коммунис партида ородогшье һаа, хараа бодолоороо танда дүтэрхы Виктор Ампилов Феликс Дзержинскийн хүшоогэй хооһон таосан тээшэ хандан: «Феликс Эдмундович, эгээл мүнөө үедэ амидыгаар бодожо ерэхэ байгааш, буудуур хэхээ!» —гэхэшэлэн хашхараа. Энэ урда тухай юрын хүн ямар һаналтай гэшэб? Танай хандалга ямар бэ?

— Зүүнэйшье, баруунайшье хэтэрхы хараа бодол һайн үрэ дүн асардаггүй. Энээн тухай манай партиин түбэй гүйсэдхэхэ комитет тусхай тогтоол абанхай. Гэбэшье нэгэ хүнэй юһэн хүниие мүлжэхэ ябадал эртэ урда саг һаа элдэб үймөө хүдхаляа үүсхэдэг бэшэ нэн гү? Тиинһээ тиитэрээ, гүрэнэй хэмжээндэ иимэ тонуул, дээрмэдэлгын хуулитаар батадхагдажа байхада, хүлеэгээд һуултай гү? Тиимэһээ хэтэрхы ябадалай үндэнэ, шалтагаанние тон түрүүн усадхаха ёһотой гэжэ һананаб.

С. П. Трофимов (ИТАР—ТАСС):

— Конституционно зүблөөнэй II шата Москвада түгэсэбэ. Тэндэ абтаһан Конституцнин нинтэ проект тухай ямар һанамжатайбта?

— Юрэдөө, ямаршье студент-политологһоо мүнөөнэй политическэ байдалда Конституци абажа болохо гү гэжэ асуубал, үгы гэжэ хэлэхэ. Конституци абахын тула ороной бүхы хүн зоной гурбанай хоёр хубинин дуугаа үгэлгэ хэрэгтэй. Мүнөө обществын эбсэшэгүйгөөр хахараад байхада, иимэ дүн түйлагдахагүй. Имагтал хуули буса аргаар лэ Конституци баталха арга үлэнэ. Ороной 14 региондо референдумэй үедэ Ельциниие дэмжээгүй.

А. А. СУББОТИН («Правда Бурятии»):

— Ерээдүйн һунгалтада хэд танай союзнигууд болоһоб? Оройлогшо ударидагша болохо аргатай хүн тэдэнэй дунда бии гү?

— Һаяшаг партиин хүтэлбэриин заседани дээрэ А. И. Лукьяновай Һунгалта тухай абтаха шэнэ хуулинин талаар мэдээсэл шагнаабди. Юрэнхыдөө мүнөө үргэн ниитэ зон тэрэ гү, али энэ хараа бодомжые бэшэ, харин тус тус хүнүүдые, ударидагшадые шэлэжэ, хойноһоонь дахаха. Гэбэшье мүнөө дээрээ ерээдүйн һунгалтада ямар хүсэнүүдтэй хамжаха, хэдые Президентын тушаалда дэбжүүлхэ ябадал үшөө хүсэд тодорхойлогдоодуй. Энээн тушаа яг хэлэхэнь эртэшэг. Руцкойтой хэлсээнүүдые хэнэбди. Россин арадай-патриотическа хүдэлөөн, Россин национальна абаралнын фронт гэхэ мэтэ ерээдүйн һунгалтада манай түшэг тулгуури болохо ёһотой.

И. И. Болдогоев («Правда Бурятии»):

— Россин компартинин нэгэдэлгын II съезд болоо бэлэй. Бидэшье нэгэдээбди. Харин үнэндөө Ажалшадай социалис парти РКП-дэ ороогүй юм байна. Үшөө коммунис партинуудай холбоон бии ооло. Эдэнэ тушаа ямар хандалгатайбта?

— Партиин бии бололго тон орёо, заримдаа бүри мистическэ ябадал болоно. К. Боровой олон миллиард мүнгэтэй. Зүгөөр парти байгуулха гэжэ оролдобошье, тэрээнһээнь мүртэй юумэ гаранагүй. Мүн А. Руцкойншье парти балай биранагүй. Харин манайл парти бүхы нютагуудта бата үндэнэ һуури, дэмжэлгэтэй. Тиимэһээ зохихо эрхэ байдалай үгы һаа, нэгэдэлгэнээ үрэ гарахагүй. Коммунис партинуудай союзда (КПС—КПСС) бидэ хамтын гэшүүн боложо орообди.

О. Ешеева («Бурятия»):

— Кирсан Илюмжиновтэ ямараар хандадагота?

— Шууд сэгнэлтэ үгэхэгүйб. Энэ хүн республикынгаа хүн зондо аша туһа хүргэхэ гэжэ оролдоно. Тэд мүнөөнэй эрхэ байдалда ямаршье нютаг, бусадһаа амяарлаад, ажабайдалаа һайжаруулжа шадахагүй.

Н. БАДМАРИНЧИНОВ.

ИТАР-ТАСС һүүлэй мэдээсэл

ШЭНЭ КОНСТИТУЦИИН ПРОЕКТ ҺАЙШААГДАБА

МОСКВА. Конституционно зүблөөндэ хабаадагшад Россин Федерацинин шэнэ Үндэһэн Хуулинин проектые һайшаагаа һэн.

Кремль соо болоһон Конституционно зүблөөнэй дүрбэдэхи заседанида хабаадаһан 585 хүнэй 433-ниинь (74 процент) проектын түлөө, 62 хүн (10,6 процент) тэрэниие буруушаажа дуугаа үгэнэн байна. 163 хүн гэхэ гү, али дуугаа үгэлгэдэ хабаадагшадай 10,7 процентнь һаналаа бариһан байна.

СЭРЭГЭЙ АЛЬБАТАДЫЕ СОЦИАЛЬНА ТАЛААР ХАМГААЛХА

Августын эхеэр сэрэгэй албатадые социальна талаар хамгаалха асуудалаар бүхэроссин зүблөөн Москвада үнгэргэгдэхөөр түсэблэгдэнэ. Россин Федерацинин Верховно Советэй Президиумэй эзлжээтэ заседани дээрэ иимэ шиидхэбэри абтаа һэн. Энэ зүблөөнэй нэгдэтэр Россин Федерацинин байгууламжануудта арадай депутадуудай областной ба хизаарай Советүүдтэ, сэрэгэй подразделениүүдтэ хүн зонтой уулзалгануудые үнгэргэжэ, һанал бодолыень мэдэжэ абаха гээд түсэблэгдэнэ.

ХАМТЫН МЭДҮҮЛГЭ

АБАКАН. «Экономическа бэеэ даанхай байдалаа бэхижүүлгэдэ, өөһэдынгөө газар дайда дээрэхи байгаалинин баялигуудые өөһэдөө мэдээд хэрэглэлгэдэ» шэглүүлэгдэһэн хамтын хэмжээ ябуулгануудые үнгэргэхэ һанаатайбди гэжэ Алтай Республика, Тува ба Хакаси мэдүүлээ юм.

«Россин Федерациин бүридэлдэ эдэ гүрэнүүдэй бэеэ даанхай байдалые саашадань бэхижүүлхэ зорилготойгоор» нягта харилсаа холбоо бэелүүлхэ хүсэлтэйбди гээд Сибириин урда хубида оршодог гурбан республикануудай парламентнуудай түлөөлэгшэдэй баталан абаһан хамтын мэдүүлгэ соо хэлэгдэнхэй.

ТАДЖИКИСТАНАЙ ПРАВИТЕЛЬСТВЫН ТОГТООЛ

ДУШАНБЕ. Республикада асарагдадаг ороһоной сэнгүүдэй дээшэлһэн, һу худалдажа абаха сэнгүүдэй хубилһан дээрэһээ, мүн хүн зониие хамгаалха зорилготойгоор Таджикистанай Министрнүүдэй Совет тогтоол абаа һэн. Онсо бюджет тухай хуулинин хүсэндөө байха үедэ гурилай, хилээмэнэй ба хилээмэнэй зүйлнүүдэй саада захын сэнгүүдые гуримшуулха гээд тэндэ хэлэгдэнхэй.

Хүн зониие социальна талаар дэмжэхэ зорилготойгоор байгша оной июлиин 15-һаа нэгэ хүндэ 1000 түхэригэй хэмжээтэй нэмэлтэ түлбэри республикын хүн зондо түлэхэ гээд министерствэнүүдтэ, албан зургаануудта, ямаршье янзын зөөритэй байһанһаань дулдыдангүй, предприятинуудта, эмхи зургаануудта даалгаа. Июлиин 15 болотор түрүүшын түлбэри, августын 5-һаа хойшо бэшэ болзорто август һарынхие түлэхэ болоо. Правительствын шиидхэбэрээр холын ба хада нютагуудай хүн зондо нэмэлтэ түлбэринүүдэй хэмжээн 20 процент хүрэтэр дээшэлүүлэгдэхэ болоо.

ГАЗАР ХҮДЭЛӨӨ

ЭРХҮҮ — УЛААН-ҮДЭ. Июлиин 13-да Москвагай сагаар 16 час 28 минутада Байгал далай шадар газар хүдэлһэн байгаа. Эрхүү хотодо 4—4,5 балл хүсэтэйгөөр хүдэлөө. Тэрээнһээ уламжалан, һандаралай болоһон тухай мэдэнүүд мүнөө дээрээ ороодуй.

Харин 2 минутын үнгэрөөд байхада, 16 час 30 минутада Буряад Республикада баһал газар хүдэлөө. Улаан-Удэһөө 500 километрэй зайда тэрэнэй эпицентрынь байжа, 4,5 балл хүсэтэйгөөр хүдэлөө. Буряадай ниислэл хотодо 2—3 баллда хүрэһэн байба. Граждан ороныи хэрэгүүдэй ба оной байдалай талаар республиканска штабһаа энээн тухай ИТАР—ТАСС-ай корреспондентдэ мэдээсээ һэн.

УЛАСХООРОНДЫН МҮРЫСӨӨН НЭЭГДЭХЭНЬ

Инвалид спортсменүүдэй «Байгал-93» гэжэ уласхоорондын уулзалга-мүрысөөн июлиин 17-һоо 22 болотор Буряад Республикын Эрдэм һуралсалай министерствын «Байгалай долгинууд» гэжэ аяншалгын баазада үнгэргэгдэхэнь. «Преодоление» гэдэг инвалидуудай эблэл, Улаан-Удын хүүргын түмэр хэрэгселнүүдэй заводой соёлой-спортын комплексын дэргэдэхи «Рассвет» гэжэ инвалидуудай спортын-элүүржүүлгын клуб энэ уулзалгые эмхидхэнэ.

— Эрэмдэг хүнүүдэй уулзалга-мүрысөөн мүнөө жэлдэ манай республикада хоёрдохёо үнгэргэгдэхэнь. Нёдондо жэл Россин, Литвагай, Монголой команданууд хабаадаа һэн. Байгша ондо Россин олон областнуудай, хизаарнуудай, республикануудай, Москва болон Санкт-Петербург хотонуудай команданууд. Латвинин, Монголой, Хитадай, Германиин, Франциин, США-гай түлөөлэгшэд ерэхэзэр хүлеэгдэнэ. Команда бүхэнэй бүридэлдэ 20 гаран хүн орохо. Мүнөө США-гай суглуулагдамал командa ерэзд байнхай. Эдэ бүхы командануудай ерэхэдэнь, июлиин 16-най үглөөгүүр хэдэн автобусоор Кабанскын районой Сухое һууриндахи «Байгалай долгинууд» гэжэ турбаза ошохобди.— гээд «Преодоление» гэдэг инвалидуудай эблэлэй түрүүлэгшын орлогшо Базыр Долсоевич Дармаев хөөрэнэ.

Хүнгэн атлетикын табан зүйл, волейбол, армрестлинг (гарайнгаа хүсэ туршалга), шатар, даам, столой теннис болон бусад зүйлнүүд мүрысөөнэй программада оруулагданхай. Эдэ зүйлнүүдээр эрэшүүл, эхэнэрнүүд ами амяараа мүрысөөжэ, хабаяа туршаха байна.

Буряад Республикын Министрнүүдэй Советэй Түрүүлэгшын орлогшо Г. Н. Манжуев. Залуушуулай хэрэгүүдэй талаар Гүрэнэй комитедэй түрүүлэгшэ В. Ж. Жигмитцыренов болон бусад хүтэлбэрилхы туша-лтад энэ уулзалга-мүрысөө үнгэргэлгэдэ хабаадаха юм.

Томо ехэ предприятинууд, компанинууд, банкнууд, эблэлнүүд, тэрэ тоодо «Бүрятфермаш», силикатна хирпинисын заводууд, прибор бүтээлгын ба «Бурятмебель» нэгэдэлнүүд. «Мануфактура» гэжэ нарин сэмбын комбинат, кондитерска, макароной, Улаан-Удын шубуунай фабриканууд, «Бурятбизнескомпани». «Россельхозбанк», «Бикомбанк» спонсорнууд боложо, энэ мүрысөө үнгэргэлгэдэ туһалха тусхай шангуудые, бэлэгүүдые тогтоохо байна.

Б. М. ЖИГЖИТОВ.

УНШАГТЫ, ТАНИЛСАГТЫ:

2-дохи нюурта. Дэлгүүр: ажалаар хангалга. В. Улянов: «Хэлсээтэ хүдэлмэридэ абалгые гуримшуулха». «Тэдхэмжэ бултанда хэрэгтэй»— В. Вольскийн Р. П. Сафоновтой үнгэргэһэн интервью. П. Захаров: «Хамтынгаа хүсэндэ найданабди». СНГ: тобшо һонинууд.

3-дахи нюурта. Д-Н. Хобраков: «Аза талаантай байгдаа ха...» Д. Дамдинов: «Хаан Хашигта мэргэн». Уншагшын һанамжа. Б. Цыбегмитов: «Зүрхөө үбдэнхаар, гүйдэл эрхилэе». ИТАР — ТАСС: түби дэлхэй мүнөө-дэр.

4-дэхи нюурта Б. Жанчипов: «Обоото. Улаанай үбэртэ». А. Бадмаев: «Медальтан олон болоно». З. Юндунова: «Артистнар айлшалба». Дэлхэйн һониной дэжэһээ.

Дэлгүүр: ажалаар хангалга

ХЭЛСЭЭТЭ ХҮДЭЛМЭРИДЭ АБАЛГЫЕ ГУРИМШУУЛХА

Үнгэрэгшэ жилдэ ажалда хабаадуулагдаагүй 4,5 мянган зонтой, 2 мянган худэлмэригүйшүүлэй манай республикын предприяти, эмхи зургаануудта хэлсээнэй үндэһөөр КНР, КНДР, США, Монголой 1500—2700 эрхэтэд худэлжэ байгаа. Тэдэнэрэй олонхинь оршуулагшад, харин хэлэнэй багшанар, шажан мүргэлэй ажал ябуулагшад, түбэд эмшэд, овощ ургуулагшад, национальна кухнийн тогоошод болоно. Иимэ мэргэжэлтэдэй үгы, худэлмэригүйшүүлэй энэ худэлмэри хэжэ шадахагүй һэн тула тэдэнэрые урижа асарха баатай бологдоно гэхэшэ.

«РСФСР-эй газар дээрэ гадаадын экономическа ажал ябуулые эдэбхижүүлхэ тухай» зарлигта 1991 оной ноябрь соо Президентын гар табиһанай һүүлээр хүршэ оронуудһаа манай республика руу элдэб мэргэжэлтэдые урилга олошорһон байна. Дэлгүүрэй харилсааануудай түрүүшын шатада республикын ороходо эдэ бүгэдэ бэлүүлэгдэжэ өхилэ гэжэ олон зон һанана. Энэ буруу гэжэ хэлэмээр. Юуб гэхэдэ, 5—10 жилэй саана арадай ажахыда, илангаяа барилгада худэлмэришэдэй дуталдахада гадаадын оронуудай эрхэтэд ерэжэ, худэлдэг байһан юм.

Мүнөө үедэ республикын предприяти, эмхи зургаануудта харинн гүрэнэй худэлмэришэдые хэрэглэхэ эрхэ. олгогдоо. Тиин энэ худэлмэри ямаршье аргаар гуримшуулагданагүй. Олон жилэй туршада харилсажа тогтоогдоһон гурим нигэжэ һандаргагдаад, орондонь юуншье байгуулагдагүй. Энэ талаар Россин Федерацин зохихо хуули, нормативна документнүүд үгы байһаар. Харин ажабайдал эдэ бүгэдые түрэгэнөөр абаха эрилтэ табина.

Гэбэшье—республикын аша туһые хараада абажа, харинн гүрэнһөө худэлмэришэдые урилгые гуримшуулха шухала.

Буряад Республикын Министрнүүдэй Совет эгээл энээнине хүтэлбэри болгон нютагай удха шанартай нормативна документнүүдые зохёоно. Энээнэй хуули ёһото үндэһэниинь гэхэдэ, «РСФСР-тэхи хүн зониие ажалаар хангалга тухай» хуулиин 18-дахи статья болоно. Харинн гүрэнэй худэлмэрилэгшэдые хэрэглэхээр лицензи абаха гурим Россин Федерацин ямаршье хуули, нормативна актнууд соо хараалагдаагүй. Республикын Министрнүүдэй Советэй 1992 оной майн 15-най захиралтын ёһоор гадаадын ороной худэлмэрилэгшэдые хэрэглэхэ арга олдоо юм. Зөөринн түхэл янзаараа дулдыдангүй бүхы предприяти, эмхи зургаанууд хэлсээ баталжа, харинн гүрэнэй мэргэжэлтэдые хэрэглэхэ эрхэтэй. Тиихэдээ тэдэнэр хэдэн эрхэ нүхэсэл баримталха ёһотой. Эгээн түрүүн ажалаар хангалгын нютагай албануудта абаһан шиндхэбэритэй зохилдуулан тааралдуулха байна. Юуб гэхэдэ, эдэ албанууд нютагайнгаа ажалгүйшүүлэй аша туһа хараада абалсаха болоно бшуу.

Харинн гүрэнэй худэлмэрилэгшэдые урилһан предприяти тэдэнэрые байраар, эдеэ хоолоор хангахаа гадна һайнаар ажаллаха эрхэ байдал олгохо ёһотой. Мүн Госсанэпидемнадзорой эрилтын ёһоор медицинскэ, санитарна шалгалта саг соонь хэхэ болоно. Мухар-Шэбэрэй Сагаан-Нуур тосхондо ажаллажа байһан КНДР-эй бүлэг барилгашадай элүүр энхые республикын санитарна албан 1992 ондо шалгаһан байха юм. Тэрэнэй ёһоор 165 хүнэй 52-нь гельминтнүүд элирүүлэгдээ һэн. Иншээ ерэһэн шэнэ худэлмэришэдые, Улаан-Үдэдэ худэлдэг корейцүүдэй энхэ элүүрые дахин шалгахада бултанайнь 60—80 процент нимэ инфекцитэй байгаа.

Министрнүүдэй Советэй захиралтын ёһоор республикын предприяти, эмхи зургаануудай харинн гүрэнэй эрхэтэдтэй хэлсээ баталалгатай холбоотой ажал ябуулые гуримшуулха, эмхидхэхэ харюусалга Ажалай ба ажалаар хангалгын министерствэдэ даалгагданхай. Мүнөө хэрэглэгдэжэ байгаа хуули, нормативна документнүүд соо олон дутуу дунданууд бии гэжэ лицензи үгэлгын худэлмэриин дүй дүршэл харуулаа. Жэшээлхэдэ, гүрэнэй эмхиһээ лицензи абажа, худэлжэ байһан харинн гүрэнэй эрхэтэндэ нэмэлтэ эрхэ олгогдожо, тэрэнээ хуули бусаар хэрэглэнэ. Тиин гадаадын ороной эрхэтэн лицензитэй болоходоо, республикын нэгэшье предприятида худэлэнгүй, тэрэнээ өөрынгөө аша туһада хэрэглэдэг байха юм. Иимэ жэшээнүүдые дурдаха болоо һаа олон. Загорскын ханын материалнуудай заводто гадаадын ороной 2 эрхэтэн, Буряад драмын театрта—2, 16-дахи, 25-дахи дунда һургуулинуудта тус тустаа 1—1 эрхэтэн худал документнүүдээр ажалда абтаа. Эдэмнай бултадаа Хитадай эрхэтэд юм. Тэдэнэр нэгэшье үдэр энэ предприятинуудта худэлөөгүй.

Предприятиин тамга һайнаар хадагалаагүй, хуурмаг документнүүдые зохёолгуулһан хүтэлбэрилэгшэд хуулиин ёһоор харюусаха ёһотой. Эдэ бүгэдэ юу гэршэлнэб гэхэдэ, харинн гүрэнэй мэргэжэлтэдые элдэб худэлмэридэ хэрэглэхэ талаар тусхай хуули зохёожо, түргэнөөр баталан абаха хэрэгтэй. Тэрэ дээрэ дурсагдаһан дутуу дундануудые усадхаха, эрид хэмжээнүүдые абаха арга олгохо һэн. Россида харинн гүрэнэй мэргэжэлтэдые хэрэглэхэ асуудал һүүлэй жэлнүүдтэ болоһон политическэ үйлэ хэрэгүүдтэй —СССР гүрэнэй һалан бутаралгатай, Россин Федерацинн Верховно Советэй сесси дээрэ «РСФСР-эй эрхэтэн байлга тухай» хуули баталан абалгатай нягта холбоотой. СССР-эй эрхэтэдэй мүнөө хэниинь Россин эрхэтэн болоноб гэжэ зон һайн мэдэнэгүй. Северобайкальскын, Муйскын районуудта энэ асуудал эрид хурсаар табигдана. СССР-эй республикануудай хэдэн мянган эрхэтэд хэлсээнэй ёһоор 10—15 жэлэй туршада эндэ ажаллажа байна. Тэдэнэрэй олонхинь Украина, Беларусь болон бусад республикануудай эрхэтэн байһанаа батадхан паспорт абаад, үшөө Россин эрхэтэн болоо. Гэбэшье иимэ аргагүй бусад хүнүүдтэй яаха ёһотойб. Тэдэнэр манай республикада олон жилэй туршада ажаллажа байна ха юм. Хуулиин ёһоор абаад харабал, тэдэнэр харинн гүрэнэй эрхэтэн болоно. Муйскын районой ажалаар хангалгын түбтэ зарим зон хандажа, Беларусь, Украина, Латвиин эрхэтэд хүтэлбэрилэгшэдые тушаалһаань буулгаха эрилтэ табина. 1992 оной февралинн 6-да, «РСФСР-эй эрхэтэн байлга тухай» хуулиин баталагдаһанай урда тээ, СССР гүрэнэй һалаагүй байхада эндэ ажаллахаар хэлсээ баталһан хүнүүд лицензи абалгаһаа сүлөөлэгдөө.

В. УЛАНОВ,
республикын Ажалай ба ажалаар хангалгын министерствын таһагай начальник,
М. ЛЮБАРЬ,
энэ министерствын мэргэжэлтэн.

МАНАЙ ХӨӨРЭЛДӨӨН

ТЭДХЭМЖ БУЛТАНДА ХЭРЭГТЭ

Россин Федерацин КЗОТ-ой 226-дахи статьяда хараалагдаһанай ёһоор ФНПР-эй республикынь профсоюзуудай бүридэлдэ ороогүй профсоюзуудай эмхинүүд өөрын социальна страхованиин жаса байгуулха, регионально жасын таһагуудые эмхидхэхэ, банкнуудта өөрын счёдуудые нээхэ эрхэтэй.

Россин Федерацин хуулитай зохилдуулан, иимэ жасануудай ажал худэлмэри эмхидхэхын тула Юстицин ба Финансын министерствэнүүдтэй зүбшэн, эдэ жасанууд тухай тусхай дүрим зохёогдохо ёһотой.

Страховой жасада түрүүшын түлбэри болгон хэды шэнээн мүнгэн зөөри оруулха тухай баһал Россин Верховно Советэй тогтоолдо тодоруулагданхай.

Эдэ бүхы асуудалнуудта харюу абахын тула манай штатнабэшэ корреспондент В. Вольский Россин Федерацинн социальна страхованиин Буряадай региональна жасын таһагай директор Р. П. Сафоновто хандаһан байна.

— Роман Петрович, социальна страхованиин жаса мүнөөдэр правительствын, үн зоной, профсоюзуудай гол анхарал татана. Энэ шухала үйлэ хэрэгэй хугжэхэ ябадалда профсоюзууд ямар нүлөө үзүүлнэ гэшэб?

— Профсоюзууд 1933 онһоо хойшо социальна страховани эрхилнэ. Энэ хугасаа соо правительство страховой тариф, тэдхэмжын хэмжээ оло дахин хубилгаа. Зүгөөр социальна страховой жасын гэмээр хуулиин ёһоор тогтоогдоһон тэдхэмжын түлэгдэнгүй байһан ушар үзэгдөөгүй.

Россин Федерацинн Верховно Советэй Президиумэй 1992 оной апрелиин 20-ной Зарлигаар энэ оной апрелиин 1-һээ социальна тэдхэмжэ, олон үхибүүдтэй бүлэдэ нэмэлтэ пособи 1,9 дахин ехэ болгогдоо. Харин нарай хүүгэдэй түрэхэдэ түлэгдэхэ туһаламжа 6750 түхэригөө 21375 түхэриг хүрэтэр ургаа.

— 1,9 дахин ехэ болоод байхадань таная жаса энээнине түлэхэ аргатай гү?

— Нэн түрүүн бидэ социальна тэдхэмжэ үзүүлхэ уялгатайбди. Зүгөөр правительствын страховой тариф саг соогоо ехэдхэжэ шадаагүй һаань, өөһэдөө арга мүрөо бэдэржэ, энэ пособи заатагүй түлэхэ ёһотойбди. Тиихын тула курорт, санаториануудта үнэгүй, хүнгэдхэгдэһэн путевконуудые үсөөнөөр үгэхэ баатай болохобди. Яагаашье һаа, жаса уялгаяа дүүргэхэ ёһотой.

— Социальна страхованиин жасада мүнгэн зөөри заал һаа һомологдохо ёһотой юм гү? Тиимэ һаань, ямар хуули ёһоор хараалагданхай байхаб?

— Бүхы предприяти, эмхи зургаанууд болон бусад ажахынууд манай жасада өөрын түлбэри оруулха уялгатай юм. Тэрэнь түлэгдэдэг салингай 5,4 процентнь болоно. Энэмнай Россин Федерацинн Правительствын 1992 оной декабриин 25-най тогтоолоор хараалагдана. Харин иимэл хуули Верховно Совет 1993 оной мартын 30-да абаа һэн. Гансал инвалидуудай нинтын эмхинүүд түлбэри таталгаһаа сүлөөлэгдэнэн байха.

— Бага предприятинуудай, кооперативуудай болон бусад эд зөөри эрхилэгшэдэй хүтэлбэрилэгшэд страховой түлбэри оруулагшад боложо, хаана бүридэлдэ абтаха ёһотойб? Жасын зөөрние хэн ямар хэрэгэй түлөө гаргашалха эрхэтэйб?

— Россин Федерацинн хуулинн ёһоор бүхы предприяти, эмхи зургаанууд, ажахынууд гүрэнэй, үмсын зөөриһөө дулдыдангүй страховой түлбэри оруулагшад боложо, өөрынгөө һалбаринн гү, али регионально жасын таһагта бүридэлдэ абтаха ёһотой. Жэшээнь, хүдөө ажахын продукци үйлэдэврилдэг хаһагдаһан харюусалгатай нэгэдэл бии болобо. Профсоюзай эмхи байгуулагдаба. Тиихэдэнь энэ нэгэдэл страхованиин түлбэри оруулагша боложо, агропромышленна комплексын худэлмэрилэгшэдэй профсоюзуудай рескомой социальна страхованиин жасын таһагта бүридэлдэ абтаха болоно. Үгышье һаа, ондоо жэшээ дурдая. Бюджетнэ эмхиин худэлмэрилэгшэд профсоюзһаа гараба гэлэй. Иимэ үедэ энэ эмхи регионально жасын таһагта бүридэлдэ абтаха ёһотой.

Хэнэй яагаад жасын зөөри хэрэглэхэ эрхэтэйе жасын устав тодорхойлно. Устав Россин Федерацинн Юстицинн. Финансын министерствэнүүдтэй зүбшөөгдэнхэй байха. Буряад Республикын региональна жасын таһаг эгээл иимэ гуримаар эмхидхэгдэнхэй.

Страховой түлбэри оруулдаг ямаршье һаа коллектив социальна страхованиин зөөриһөө саг зуура ажал хэжэ шадахаа болиһон хүнүүдтэ, хээлитэй, нярайн эхэнэрнүүдтэ, нярайдэй түрэхэдэ, тэрэжэл болотор хүүхэдтэй, мүнгэн тэдэлэлэгдэхэ байна. Тиимэ, шэнэн хүнэй буяны курортно-санаторно нуудые абахада юм. Үшөө хүн ушар ябадалнуудта хараалагдана. Энэ гасуур гэнтын тодорхойлмэр, үер, халдаһан шэнэй һүжэрэлгэ.

— Роман Петрович, союзуудай эмхинүүдэй бүхы хубилалтануудые Өөрын профсоюзай болоһон предприятиелективүүд социальна страхованиин харгалзаһаха эрхэтэй гү?

— Россин Федерацинн Верховно Советэй, Финансын министерствэнүүдтэй шинэ бүхы хүн зон, тэрэнэй студентнэр, ажалай профсоюзай гэшүүдые һаа, социальна страхованиин харгалзаһаха эрхэтэй.

Гансал тэрэнэй нинтн һалбарингаа жасаа һагта бүридэлдэ страховой түлбэри бии байха ёһотой.

— Манай республикын бүридэлдэ оруулагдаһан зүүдай федерацинн һалбаринуудые предприятиедай эмхинүүд бии гү? Тэдэ хараалсаагаа нарийн хэнэбта?

— Зүб. Тиимэ бии Эдэмнай Улаан-Удэ авиапредприяти, «Авиа» нэгэдэл, БАМ спортын барилгашадай, харгышад гэхэ мэтэ. Эдэ предприятинуудай социальна жасын таһаг сэ баталаад. тэрэнэй бэри оруулха ёһотой. Тиихэдэ хэдэнь тэдэ предприятидай худэлмэришэдэй зүйлэй социальна страхованиин аба эрхэтэй гү?

— Хөөрэлдөөнэй гэсхэлдэ үшөө нэгэ да харюусыт. Жэшээ, социальна страхованиин сын таһаг гэһэн нэгэн хүтэлбэрилэгшэ, нанда бү таарат гэбэл тэрэ өөрынгөө эмхи бии болгохо гү? Жэшээнь, та жаса гэжэ гү даа?

— Ондоо нэрэтэй байгуулха гэжэ һаа, Федерацинн Юстицинн, Финансын министерствэ зүбшэхэ ёһотой. Мүнахада, үни зонхи велосипед дахин зобохо хүтэлбэрилэгшэ мор байхал хаш.

«АЗ Б

АЛ сагаая толгойдэршэг бэетэй, хүнам алхасатай, нахуние Баргажанай Баян-Гол нютагта Нэгэтэ энэ хүнние гол гудамжаар аахалжа ябахыень хахамта ябаһан нүхэрэ хэлээ һэн:

— Иншин худэлмэрибайһан хадаа эмэл ай бэшэжэ болохо Нютаг нутагаа нибэжэ, хүндэтэй, дайжалай ветеран Сэнженич Санжиев гээ. Наян наһаяа дабанэ хүмнай үшөөл нор барюун зандаа, наһанайнь замаар алтнай, одоол зүзаан бэшэхээр, баян намгы байхаа даа,— гэ дурадхаа бэлэй.

Наһаяа үдэр хоногуудшэнгээр һубарин. Гэбэшье нүхэрэйнэн захяа-дурадхалыб. Тингээд наһаанаа Баян-Гол нютаг ошо гэ Санжиевтай уул Хатуу шэрүүн тэрэжэлнүүдэ хабаатаа, үнэмшэлгэнүүдынайшалхы замыен лоо һэм. «Эсэгэ ороаалгын Агууехэ дайзанда» гэжэ медаль

на, ямар нютагуудт ябаһан хүмта? — ahaap асуугаа нэгээл энэ асуудалда харюу абахын тулажиевичай наһанайнэхниһээнь мэдэхбайгаа...

Санжиев Агууехэ Оохубисхалһаа долоо Баян-Голой Харалдунда шадалта хүүшэй гэр бүлэдэ тм. Мүнөө тухайлхадахан һуурин мүнөөдфермэнээ холо бооршодог байһан хагта баян-голойхидхэ аза талаан тудагэсхэлдэ үшөө нэгэда харюусыт. Жэшциальна страхованисын таһаг гэһэн нэгэн хүтэлбэрилэгшэнаһанда бү таарат гэбэл тэрэ өөрынэмхи бии болгохо гү? Жэшээнь, таа жаса гэжэ гү даа?

— Ондоо нэрэтэй байгуулха гэжэ һаа, Федерацинн Юстицинн, Финансын министерствэ зүбшэхэ ёһотой. Мүнахада, үни зонхи велосипед дахин зобохо хүтэлбэрилэгшэ мор байхал хаш.

ҺАНАМЖААРА ХУБААЛДАҺУ

Хулһанай Бэе гэжэ газарта манай отара һуурижанхай. Эндэ олон жилдэ худэлжэ олоһон дүй дүршэлөөрөө илангаяа залуу үетэнтэй хубаалдаха хүсэлэнтэйб.

Урданьшье, мүнөөшье хони мал харууһалха худэлмэри хүнгэн байгаагүй. Һүүлэй жэлнүүдэй ган гасуурһаа уламжалан, талха таряанай, үбһэ ногооной муугаар ургаһан ушар ажалыемнай үшөө хүшэр хүндэ болгодог. Ямаршье жэлэй боложо байгаа һаа, зун нажарай бэлшээрние зүбөөр ашаглаха шухала гэжэ тоологшоб. Нэгэ үгөөр хэлэхэдэ, газартаа эзэн ёһоор хандаха ёһотойбди.

Манай бэлшээриимнай газар бага, талань хабшуу юм. Иишэ-тиишээ нүүжэ. бэлшээриеэ һэлгэжэ адуулха ушартай болодогбди. Ушар тиимэһээ бүри март-апрель һарануудта хонидойнгоо туруунуудые заһажа, тайража, ябажа ядахыень, дохолхыень болюулна.

Зундаа, үглөөнэй 4—5 сагаар хонидоо гаргажа, адуулжа эхилдэгбди. Эртэ үглөөнэй шүүдэртэй ногоон шүдэндэ аятай. һоно батаганашье байхагүй гэжэ урданай үбгэдэй хэлсэдэгынь буруу бэшэ. Нээрээшье, үглөөһөй тунгалаг агаарта, һэрюун һэбшээндэ хонидоо садхаажа үрдинэ ха юмши. Оройтожо гаргаа һаашни, үлэншье, хээлитэй һаа, үдын ааяма халуунда хураад хэбтэшэхэ бшуу.

Вера Бадмаевнатаяа үдэ болотор хонидоо манаад, удаань үхибүүдээ эльгээдэгбди. Агшан зуурашье харууһагүй орхихын аргагүй. Хонид гээшэмнай жэжэ олон амитан аад, таһаржа, ударжа, үгы боложо болохо бшуу. Тиигээдшье манине тойроод олон эмхинүүд болон бусад элдэб зон олоороо харшалдаг гээшэ.

Жэлэй дүрбэн сагта хони малаа тарганаар, тэнхээтэйгээр харууһалхада бэедэшье амар байдаг. Тамир һайнтай хонид эмхитэйгээр ороондо ородог, түрэжэ эхилхэдэшье нэгэ һара тойроной туршада хурьгалжа дүүргэдэг. Урда жэлнүүдтэ хонидоо ороондо муугаар хэһэнэй гэмээр 2 һ хуу хурьгалуулжа унтаха үргэһэгүй һэмди.

Хурьгадаа бүрин түлжүүлхын тула рүүн байрынь сэбэрынь тунгалаг дулаагаха шухала. Хурьгажуу тээһээ һалхи элгэхэ, дороһоо нойтжэгнүүлжэ байха бэ үлдэнэн даараһанай гэдэнһэ дотороо дүүрэшэдэг ушарнууд о

Урдань бидэ хумодоной шэлбүүһэ нарин үбһэ шэмэ һургадаг бэлэйбди. микро-макро вит тусхай бэлэдхэнэн хоолнуудые нэмээжэлүүлэлсэдэг һэмди. рэмнай олдохоньшье үнэтэйшье болоно даа

Ушар тиимэһээ нидой тарган, һүтэ хурьгадта бэшэ юу рэгүй гэжэ тоологш гэхэдэ, тэдээндэ хэ досууд эхын һүн со ха юм.

Зунай үедэ һара хэрэгтэй гэжэ зарим бэрилэгшэдэй анхар ушар дайралдадаг. хайшалалгын урда хуратай байжа, но угаагдабал, шанарымой, тарилгын хүдажа. мүн сэнгынь шолно. Тэрээнһээ гаа шалагдаһан хонид роодо дайрагдажа, үхэхэшье ушар дай ааб даа. Иимэ гара лайнгаа дутуу дунд ушарһаа үзэгдэдэг

Хонидой хайшалалтэлхэдэ, уриншалаа тархи, хүл, дэлхэ. тойруулан гараар хэ бэлэдхэдэгбди. Мүн лэһэн шэрэ будаг б дүүдыень абажа, нэ гоо шанарыень һай ха шухала. Энэ мэ жэжэ-божо һургаа болобол. олон байха шье мал хараһан т хы сэдьхэлтэй, ураа наатай, эрмэлэлэл ехэ бал, амжалта туйл наһагшаб.

М. БАЛДУННИ
Ивалгын совхозай кумэй ахалагша

ХАМТЫНГАА ХҮСЭНДЭ НАЙДАНАБДИ

Хорин районой зүүн захые эзэлдэг Анаагай совхозһоо Ашанга, Амгаланта, Георгиевко һуринууд таһаржа, 1968 ондо «Георгиевский» совхоз болоһон түүхэтэй.

Томодхогдоһон совхозой захын отделенинүүд байтараа, амяараа гарахадаа, ажахы эрхилхэ социальна, ажаһуудалай үндэнэ һуури, байра байдалаар муу, мэргэжэлтэ худэлмэрилэгшэдөөр дутуу, мүнгэ зөөрөэр хомор байһамди.

Ажахынгаа тэрэ үеын дүнгүүдые харахада, гектарһаа 8,4 центнер ороӧноо, 100 эхэ хониннһоо 62 хурьга, үнеэн бүриһөө 1635 килограмм һүһаадаг байһамди.

Иимэрхүү задагай байдалтай ажахын эмхидхэлые бэедээрээ даажа, өөдэнь татаһан түрүүшын директорнүүд гэхэдэ, Цыбик Цыремпилович Ринчинов, удаадахи үенүүдтэнь Василий Петрович Ситников, Григорий Ильич Тарнуев гэгшэд болоно.

Ажахымнай эмхидхэгдэһээр мүнөө зун тэбхэр 25 жэл болобо. Түүхын хэмжээгээр тиимэшье ехэ саг бэшэ.

Энэ хугасаа соо ажахыгаа өөдэнь татаха гэжэ хүн бүхэн, бүгэдэ оролдоодби. Алдуу эндүүшье байгаал юм бээ. Тиигэбэ ябабшье, ажахыгаа бүхыдэнь хүгжөөжэ, хамтынгаа хүсөөр амжалта туйлажа шадаабди гэхэ байнаб. Илангаяа 1991 оной дүнгүүдээр манай ургалта эли харагдана. Тэрэ жэлдэ таряалангаймнай гектар бүхэнһөө 22,8 центнер ороӧно, сабшалангайнгаа гектар бүхэнһөө 16 центнер үбһэ абажа шадагдаа һэн. Һаамхай үнеэн бүхэнһөө дунда зэргээр 2600 килограмм һү, хонин бүхэнһөө 3,3 килограмм ноӧно, 100 хонин бүриһөө 92 хурьган абтажа түлжүүлэгдээ.

Хүдөө ажахые дэмжэхэ талаар гүрэнэй экономическа гуримай эбдэрээгүй байһан һаань, һүүлэй жэлнүүдтэ үшөөшье ехэ продукци үйлэдбэрилхэ байһамнай дамжаггүй.

Газар болон фермэнүүд дээгүүр худэлдэг худэлмэришэдэйнгөө үшөө һайнаар хүдэлхэ, амархын тула социально-ажаһуудалай барилганууд эдэ жэлнүүдтэ бодхоогдоо.

Мүнөө һуурин бүхэмнай үхибүүдэй саадтай, дунда һургуулинуудтай гэхэдэ болохо. Совхозой амаралтын байшан, больница, түб һууринай стадион урда жэлнүүдтэ баригдажа, ашаглагада үгтэнхэй. Мүн һүүлэй 3—4 жэлэй туршада һууринуудаймнай айлнуудта 24 һайн гэрнүүд баригдаа, олон малшадай байранууд заһан һайжаруулагдаа. Хүн зонойнгоо социальна ажаһуудалые һайжаруулха барилганууд үнгэрһэн сагай хугасаада яһала хэгдэһэн байна.

Гэбэшье Амгалантадахи һургуулиин байшангые, Георгиевкодохи соёлой байшан болон спортын залые, мүн эдэ бүгэдэ барилгануудые түбэй котельнэнээ ураалаар дулаасуулдаг болгохо гэхэ мэтэ хэхэ, бүтээхэ зорилгонуудтай ехэшье, олоншье байха.

Дэлгүүртэ орожо байһан мүнөө сагта ажахыгаа эмхидхэхэ шэнэ арга боломжонуудые бэдэрхэ, олохо ушартай болонобди. Үйлэдбэрилдэг зарим продукцияа өөһэдөө шанаржуулха, теплицэтэй ажахыгаа үргэдхэхэ, зүгынүүдые бариха болон үнэтэй арһатай ангуудые үсхэбэрилхэ, хамһабаринн цехүүдые нээхэ гэхэ мэтэ шэнэ юумэнүүдые энэ хүндэ сагта хэхэ, бүтээхэ хүсэлтэйбди.

Эдэ хараалһан зорилгонуудаа бэелүүлхэ гэжэ коллективнай бүхы арга шадалаа элсүүлхэ, оролдохо, гэбэшье амжалтамнай гүрэн түрэ соохи һан жасын экономическа байдалһаа, налогой болон аграрна политикынь зүб шэглэлтэйгээр ябасаһаа, шэнэдхэн хубилгалгын саашанхи хүгжэлтэһөө сэхэ дулдыдаха болоно. Гэхэтэй хамта хүдөө ажахын тала харахан, найдахаар юумэн гүрэнэй талаһаа даб дээрэ тон бага байна.

Манай «хамтын гэр» бодхоолсохын түлөө мяха бэеэ гамнангүй хүдэлһэн ветеранууд хонишод Бальжит Доржиевна Гатапова, Дулмажаб Мункуевна Доржиева, Һаалишад Мария Батуевна Ширапова, Августа Васильевна Черноскулова, механизаторнууд Михаил Федосеевич Земеров, Жалсан-Доржо Тогмитович Жалсараев, үхэршэд Даша Жигжитович Нимаев, Василий Митрофанович Смородников гэгшэдэй нэрэнүүдые ажахымнай эмхидхэгдэһээр 25 жэлэй ойн гүйсэжэ байхада дурдан нэрлэнгүй байжа болошогүй.

Үе дамжан, эдэ түрүүшүүлэй мүнөөдэрэй халаан болоһон эрхимүүдые нэрлэбэл, хонишодноо Иван Дондокович Галсанов, Николай Григорьевич Лужников, Цырен Динамович Шойропов, механизаторнууд Василий Иванович Лужников, Балдан-Доржо Чимитович Санжижапов, Һаалишадһаа Альбина Николаевна Корнилова, Вера Иосифовна Жамбалдоржиева, үхэршэн Павел Петрович Бобров гэхэ мэтэшэлэн ямаршье хүндэ хүшэр үедэ эрхим дүн харуулдаг зон олон.

Тиимэл хадань энэ бата бүхэриг зоноороо бэе бэедээ туһалалсан, хамтынгаа хүсөөр энэ хүшэр хүндэ сагые дабахабди гэжэ найданабди.

П. ЗАХАРОВ,
хамтын-хубита ажахын директор.

Һаяхан хамтын-хубита «Георгиевский» ажахын анха эмхидхэгдэһээр 25 жэлэйнгээ ой тэмдэглэжэ, бүгэдын баяр, найр наада үргэн дэлисэтэйгээр хээ һэн. Тэрэ ёһолол, найрай үедэ буулгагдаһан зурагуудые танай һонорто толилхомнай.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: тус ажахын директор П. Я. Захаров худөө ажахын министр Н. Н. Найдановые буряад ёһоор хүндэлжэ, хүн сагаан хонин төөлэйгөө бариба; найрай үедэ.

З. БАДМАЕВАЙ фото-зурагууд.

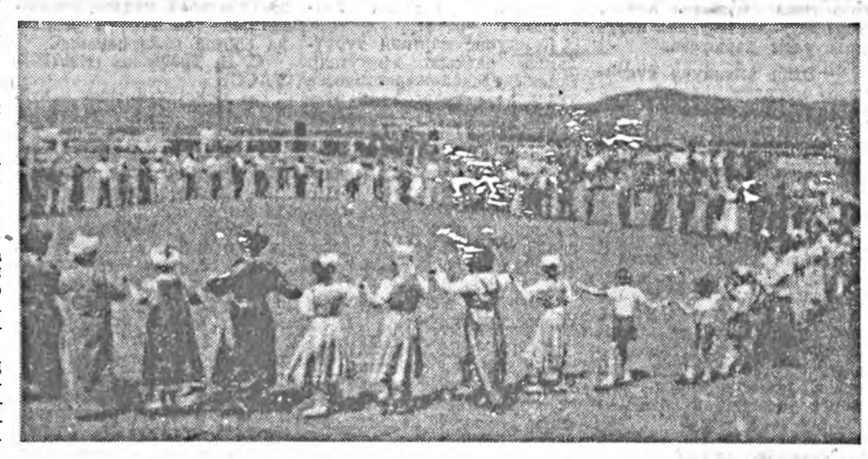

ҮРЛАН НАРИЖУУЛАГШАД

Мүнөө хамаг түүхэй эд, материалнуудай үнэтэй болоһон сагта тэдэнние багаар гаргашалха, продукциин шанар-һайжаруулха хэрэгтэ локомотив-вагон заһабарилгын заводой шэнэ юумэ үүсхэгшэд гол анхаралаа хандуулна. Байгша оной эхиннһээ тэдэнэр урлан нарижуулгын 135 дурадхал үйлэдбэридэ нэбтэрүүлһэн байха юм. Тингэжэ 7 миллион гаран түхэригэй экономическа ашаг олзо абтаһан байна.

Ахамад энергетигэй орлогшо Б. А. Чистяков электрын эльшэ хүсэ гаргашалгые бага болгохо талаар дурадхал нэбтэрүүлһэнэй ашаар 825 490 түхэриг алмаха арга олгоо. Кузнечнэ цехэй урлан нарижуулагшад ахалагша мастер Ф. Р. Казаринов, слесарь С. С. Пригорский, техбюрогой начальник Л. И. Орбодоева, цехэй начальнигай орлогшо Г. Г. Табитуев гэгшэд зохёохы ульһатайгаар ажаллана. Тэдэнэр голодоһондо гараһан шэрэм, булад хэрэглэхэ дурадхал оруулаа.

В. СИУНОВА.

САЛИНГАЙ БАГА БАЙҺАНҺАА...

Республикымнай колхозсовхозуудта малай тоо, толгойнь үдэрһөө үдэртэ хорожо байнхай. Байгша оной тус һарын эхиндэ урда жэлэй энэ үеынхидэ орходоо, эбэртэ бодо малай, хониной болон гахайн тоо толгой 20—25 процентээр үсөөрүүлэгдээ. Жэшээлхэдэ, Ивалгын, Хурамхаанай, Зэдын, Захаминай аймагуудта илангаяа малынь олоор гарзада оруулагдана.

Тэрээнһээ гадуур эдэ аймагуудта үхэр малаа яһала олоор таряашанай ажахынуудта, мүн үмсэдэ худалдажа байна. Байгша оной эхиннһээ хойшо үмсэдэ 3668 эбэртэ бодо мал, 14414 гахай, 16365 хонид худалдагдаба. Малай түл түрэсэ урда жэлэйхидэ орходоо, һураггүй доогуур байна.

Иимэ байдал нэн түрүүн малшадай салин хүлһэнэй урда мэтэ бага байһан ушарһаа болоно гэжэ онсолхоор.

Б. БОДИЕВ.

СНГ ТОБШО ҺОНИНУУД

ВЛАДИВОСТОК. Эндэхи ласхоорондын фондово биржын ашаар Приморийн үмсэлэгдэһэн предприятинуудай акциинууд Россин бүхы нютагуудаар түргөөр тараагдана. Нёдоидо жэлэй сентябрьһаа мүнөөдэр болотор 1 миллиардһаа дээшэ түхэригэй акциинууд худалдагдаад байна. Алас-Дурнын ба Приморийн пароходствонуудай, Дальрыбын болон загаһанай һалбариин бусад предприятинуудай—акционернэ ехэ бүлгэмүүдэй акциинуудые хүнүүд ехэ дураатайгаар абадаг юм.

* * *

Ниитын-политическэ «Экономическа холбоон» гэһэн шэнэ эмхи Мордовидо байгуулагдаа. Республикын экономикын улам муудажа байхадань һанаагаа зобожо, промышленностиин, үмсын бизнесэй, худөө ажахын худэлмэрилэгшэд, хүтэлбэрийн эл-дэб зургаануудай ба элдэб шатын Советүүдэй түлөөлэгшэд эмхидхэн байгуулгын съезддэ хабаадаа һэн.

КИШИНЕВ. Молдовидо эдеэ хоолой зүйлнүүдэй сэнгүүд дээшэлһэн зандаа. Хэдэхэн үдэрэй туршада олонхи зүйлнүүдэй сэнгүүд 25-һаа 100 процент хүрэтэр нэмэһэн байна. «Коммерсант Молодовы» газетэ энээн тухай мэдээсээ һэн. Улам олон хүнүүд мяханай ба һүнэй зүйлнүүдые худалдажа абаха аргагүй болохонь гэжэ шэнжэлэгшэд тоолоно. 1 килограмм үхэрэй мяхан 3000—3500 түхэригтэ болоо. Молдовиин дэлгүүрнүүд дээрэ бүхыдөө үнэ сэнгүүд дээшэлнэ.

ВЛАДИВОСТОК. Хангалгын талаар дэлхэйн эрхим гостиницануудта булигдахагүй гостиница Приморийн хизаарай түбтэ нээгдээ юм. Приморийн «Акфес» компани болон дэлхэйн бүхы оронуудаар гостиницануудые барилһан Японой «Сейо» корпораци «Акфес-Сейо» гэһэн гостиницние баряа һэн. Залуушуулай жинрэй гостиницын һуури дээрэ шэнэ отель барихын тулада Японой талынхид 2 миллион доллар һомолһон, харин һэльбэн шэнэдхэхэ хүдэлмэриинь Хитадай барилгын эблэлэйхид хэһэн байха юм.

Японой 11 томо фирмэнүүд нютагай гостиницын һууринуудые захижа эзэлээ юм ха. Энэ барилгада һомолһон мүнгэн зөөринь гурбан жэлэй туршада харюулагдаха гэжэ «Сейо» корпорацинай дүнгэ гостиницын генеральна директор Тетуо Имаизуми тэмдэглээ һэн. Азиин-Номгон далайн региондохи ласхоорондын харилсаа холбооной түбүүдэй нэгэниинь болоһон Владивосток хотодо гадаадын айлшад таһалдадаггүй ха юм.

ДУБНА (Московско область). «Радиациин талаар аюулгүй байдал: физическэ, медико-биологическа ба экологическа асуудалнууд (Чернобылиин һургаал)» гэһэн Абель Гонсалес курсын шагнагшадые танилсуулна.

БРЯНСК. Областиин Суражска районой бүлэг ажаһуугшад олзо олохо юрын арга зохёоһон байба. «Дружба» гэһэн сорго хоолойн түлишэ бүлэхэ станцида кран нээгээд, хэдэн цистернэдэ солярка юулэжэ абаад. Украинада абаашажа худалдаад, олзо хэдэг байшоо.

ЗҮРХӨӨ ГҮЙДЭ

«Буряад үнэн» зон жэлнээ ж муутай зон жэлнээ ж ншиж ргоо эхилээ» гэ ншаад, зүрхэлжэ, з ниэнние бэшэбэб. у эхэдэ, доро хэлэгд ые хүндэ хэлэхэ ь балай тоожо үгэ г-зуураа болгоод ор г зантай. Зарим нэн шэнги аад лэ, с шададаггүй.

шье аргашанда хан элүүр байлгаха а аа. Энэ хадаа саг физкультура ба сп гэнээ дулдыдадаг. Ил аалихан гүйдэл х он һайн нүлөө үгэ гүйдэлые бүшэхэ лгэ байгааб. Энэл хүүлэхышгээ хажуу багаар гүйдэг бол 5. Үбэлдөө санаар, к нолжорхо, зундаа дээр ябаха, яба Удаадахи намар лиин эхилхэдэ хүсэл байшооб.

гэнэн сагһаа х бүри зарядка хэхэ, олдоо һа

«АЗА ТАЛААНТАЙЛ БАЙГДАА ХА...»

Очерк

ЗҮҮРАЛ сагаан толгойтой, үндэршэг бэетэй, хүнд, нам алхасатай, нанхүнине Баргажанай Баян-Гол нютагта ат. Нэгэтэ энэ хүнине зой гол гудамжаар аадахалжа ябахыень хаа, хамта ябаһан нүхэрнүүдэ хэлээ һэн:

Редакциин хүдэлмэриин байһан хадаа энэл тулай бэшэжэ болохо ат. Нютаг нутадаа нимодэжэ, хүндэтэй, дайба ажалай ветеран Сэнжиневич Санжиев гээдаа. Наян наһаяа дабан, энэ хүмнай үшөөл, һонор барюун зандаа, наһан наһанайнь замаар хоболтнай, одоол зүзаан ые бэшэхээр, баян намай хүн байхаа даа,— гэжэ Сэнжиев дурадхаа бэлэй.

Тэрэ гэнээр үдэр хоногууд ой шэнгээр һубарин даа. Гэбэшье нүхэрэйнхэн захяа-дурадхалые ангүйб. Тиигээд һаяхан Баян-Гол нютаг ошо-Сэнгэ Санжиевтай уулһэн. Хатуу шэрүүн тэрэ жэлнүүдэ, үнэмшэлгэнүүдынь, дайшалхы замыень одойлоо һэм. «Эсэгэ оро-хамгаалгын Агууехэ дайартизанда» гэжэ медальбаба.

Хаана, ямар нютагуудта ябаһан хүмта? — абаһаар асуугаа һэн б. Эгээл энэ асуудалдаа ен харюу абахын тула Санжиевичай наһанайнь арые эхилһэнь мэдэхэ ортой байгаа...

С. Санжиев Агууехэ Окрин хубисхалһаа долоон урид Баян-Голой Харалиг нда дунда шадалтай шаан хүнэй гэр бүлэдэ түн юм. Мүнөө тухайлхада, багахан һуурин мүнөөнэй фермэнээ холо бэ-ой оршодог байһан ха. эрэ сагта баян-голойхидто ла ехэ аза талаан тудалгэхэдэ, бууруу болохогүй. ерыль гэбэл, 1916 онодо ралиг эгээл түрүүшынгурэнэй эхин шаһын һурэдэжэ, эндэхи үхиа ном бэшэг шудалха арой болоо бшуу. Энэл заа-Һургуули Баян-Голой мүсуута һургуулиин эхин ктань болоһон түүхэтэй.

Багаһаа һубэлгэн хурса алтай, ном бэшэгтэ ехэ дуай, ханалтайл бишыхан ргэ хубүүн Харалигай эхин ргуулида 1919 онһоо 1923 болотор һураад, һүүлдэнь ргэй һургуулида хоёр жэл ө һураа юм. Түрүүшынгшанар Харалигай — Ринй Доржиевич Тубчинов, февралиин 20 болотор сэрэгэйнгээ албые үргэлжэлүүлжэ байгаа Теэд гэнтэ огто хүлеэгдээгүйгөөр НКВД-гэй түлөөлэгшэд ерэжэ, тэрэнние хубхай хоһоор хардаһанай шалтагаанаар сэхэ түрмэдэ абаашажа хаажархёо бэлэйИнгэжэ тэрэ үедэ «Үдын сагаан» гэжэ нэрлэгдэһэн суутай түрмэдэ 13 һара соо һуугаа.

— Мүнөөшье болотор юунэй түлөө, ямар зэмээр түрмэдэ һууһан тухайгаа өөрөөшье ойлгодоггүйб. Тэрэ хардалга хамалганай 1937—1950 онуудта иимэ муухай хардалга гүрдэлгэдэ ямаршье зэмэгүй, үнэхөөрөл үнэн сэхээр ажаһуужа, ажаллажа байһан «норгодоогүй» сэбэр намтартайшье олохон хүнүүд хороогдоһон, түрмэ шорогүүдэ һууһан юм даа. Тэдээнэй тоодо бишье тудаһан золгүй хүм даа,—гээд, ветеран хөөрөөгөө үргэлжэлүүлээ һэн.

Тэрэ НКВД-гэй мүрдэгшэд хүн бүхэнһөө тэрэнэй зэмэтэй, зэмэшьегүй байгаа һаань, «зэмэтэйб, алдуугаа мэдэрнэб» гэһэн гар табилгатай мэдүүлгэ бухы аргаараа хашажа, баадхажа абадаг заншалтай байгаа ха.

Зүгөөр сагаан юумэн сагаагаараа гэдэг ха юм даа. Ингэжэ Сэнгэ Санжиевич тэрэ үймөөтэ сагай хашаланда даагдангүй, үнэн юумэнэй түлөө зоригтойгоор тэмсэжэ, түрмэнөө мултажа шадаһан байха. Иигээд 1943 оной февралиин һүүлээр сүлөөдэ гаража, дахинаа сэрэгэйнгээ алба хэхэеэ Шэтэ хотын дэргэдэхи Оловянная станци руу эльгээгдэж бэлэй. Энэ станци дээрэ дүрбэн һарын туршада алба хээд, саашаа Баруун зүг руу фронт тээшэ эльгээгдэжэ, Москва хото хүрэбэ. Эндэ ерээд байхадань, Сибириин хизаарһаа ерэһэн сэрэгшэдые тусхай арми болгожо, Курск шадар боложо байгаа шуһата халуун тулалдаанда эльгээхэнь гэһэн мэдээн дуулдаа һэн.

Сибириин хүдэр сэрэгшэд үлүү үгэ зугаагүйгөөр дүлэтэ гэмсэлдэ бэлдэжэ эхилээ. Гэбэшье арюун аза талаан буужа, Сэнгэ Санжиевич Москва хотын Внуковай аэродром дээрэ Белоруссиин партизануудай тэмсэлдэ сэхэ хабаатай тусхай таһаргта сэрэгэйнгээ алба хэхэеэ үлөөгдөө бэлэй. Эндэхи албаниинь тиимэшье бэлэн хэрэг бэшэ байшоо.

Ехэл июусаар, имагтал һүниндөө хэгдэдэг ажал байба. Белоруссиин партизануудай хүдэлөөнэй штабуудые, мүн дайсанай ара талада аюултай ажалаа бүтээдэг подпольно отрядуудые хэлхеэ холбооной хэрэгсэлнүүдээр, буу зэбсэгээр, бусадшье шухала юумэнүүдээр хангадаг байгаа. Иимэ шухала зүйлнүүдые сүүдхэлэн самоледуудта ашажа ябуулдаг, баһа буулгадаг даабаритай һэн.

Сэрэгшэ Сэнгэ Санжиевай албанайнгаа харюусалгатай уялгые үнэн сэхээр, эмхитэйгээр дүүргэдэг байһан тухай тэмдэглэһэн инженер-капитанай гар табилгатай, тамгатай албанайнь характеристикые уншаа һэм. С. С. Санжиев 1945 оной февраль һарада сэрэгэй албанһаа табигдажа, түрэл нютагаа амар мэндэ бусажа ерээ һэн.

Нютагаа бусаһаар үнишье болонгүй, дахинаа түрэл колхоздоо амгалан ажалаа хэжэ эхилбэ. Түрүүшэрэ колхозой бухгалтераар хүдэлжэ байтараа, дахяад Карл Марксын нэрэмжэтэ колхозой түрүүлэгшээр нунгагдаа һэн. Дайнай һүүлээрхи жэлнүүдтэ һандаран һуладаһан ажахы хүгжэжэ эхилбэ. Табан хушуута адуу малайнь тоо толгой эридээр олошоржо, хүдөө ажахын эдеэ хоолой зүйлнүүд элбэгжэжэ эхилээ. Мүн арад зоной ашаһайдал заһаржа, дахинаа һайжаржа заХалаа бэлэй. Эндэ колхозой түрүүлэгшын оруулһан хубита ехэ байгаа ааб даа.

РСФСР-эй Верховно Советэй Президиумэй 1959 оной июлиин 3-да гараһан Зарлигай ёёнор Карл Марксын нэрэмжэтэ колхоз Хүндэлэлэй грамотаар шагнагдажа, тэрэ үедэ колхозой парторг байһан Сэнгэ Санжиевич Санжиев «Хүндэлэлэй тэмдэг» орденоор шагнагдажа, энергэтэй зүүһэн шагналнуудайнь тоо нэмээ һэн.

Наһанайнгаа амаралтада гарахаһаа урид нүхэр Санжиев колхозой ахамад экономистаар ажаллажа, колхозой үйлэдбэриин хүгжэлтэдэ яһала нүлөөлөө гээшэ. Иигэжэ Карл Марксын нэрэмжэтэ колхоз гэгдэжэ, ехэ олзотой, томо ажахы болоһон байха.

Манай эхэ, эсэгэнэрэй үеын хүнүүд, аха заха нүхэднай өөрынгөө наһанда хүшэрхэн зам гаталаал гээшэ ааб даа. Иигэжэ үшөөл үхибүүд ябахадаа, Октябриин хубисхалай үймөөтэ долгиндо тудаад, һүүлээрнь эдир залуу наһанһаа Эсэгэ ороноо хамгаалгын дүлэтэ дайнда хабаадалсажа, дайнай һүүлээрхи жэлнүүдтэ ажабайдалаа шэнээр һэргэн ажаллаһаар байтарнь, үтэлхэ наһан ойртоо һэн бэээ.

— Үхэлһөө бэшэниинь, үлгы сагаан дэлхэй дээрэхи гасалан зоболон яһала үзэгдөөл даа. Тиигэбэшье аза талаантайл байгаа ха. Арюун жаргал баһал намайе алгад гараагүй гэжэ һанагшаб,—гээд үбгэжөөл зөөлэхэнөөр энеэбхилээ һэн.

Үндэр наһатын һанаа сэдьхэлээ дүүрэн байһаниинь яһала ойлгосотойл даа. Юуб гэхэдэ, С. С. Санжиевай үри хүүгэдынь ажабайдалай үргэн замда гаража, мэргэжэлтэй боложо ,дуратай ажалаа хэдэг, гэр бүлэнүүд боложо, жаргалтайнууд, үри хүүгэдээ үдхэжэ, үнэр баян ажаһуудаг юм. Ехэ басаган Елизавета Сэнгеевна Догданова Дэрээнэй һуриулида олон жэлдэ амжалтатайгаар багшаар ажаллажа, һаяхан хуулнта амаралтадаа гаранхай. Хоёрдохи Раиса Сэнгеевна Гармаева басаганиинь түрэл колхоздоо баһал эрхимээр ажалладаг. Гурбадахи басаган Зинанда Сэнгеевна Галсанова багша мэргэжэлтэй. Мүнөө районой социальна тэдхэмжын таһагта инспекторээр олон жэлдэ амжалтатайгаар ажаллана. Дүрбэдэхи одхон Светлана Сэнгеевна Лубсанова басаганиинь эмшэн мэргэжэлтэй болоод, нютагайнгаа аптекэдэ хүдэлнэ. Эдэ басагадынь бултадаа нинтын ажабайдалда ехэ эдэбхитэй, зондоо хүндэтэй, урагшаа һанаатай, зулгы зөөлэн, сагаан сэдьхэлтэй байһаараа илгардаг юм.

Дайнай ба ажалай ветеран Сэнгэ Санжиевай олон тоото ашанар, зээнэрынь ехэнүүд боложо, холын хото городуудаар һуража, дээдын мэргэжэлтэйнүүд болонхой. Багашагуудынь үшөө нютагайнгаа һургуулинуудта һурана.

Мүнөө жэлэй Сагаалганда С. С. Санжиев наян гурбадахи хабараа үгтаба. Үндэр наһан гээшэ ааб даа. Миниий һанахада, үндэр наһа эдлэдэг хүнүүд имагтал тэнюун сагаан, тэнигэр уужам сэдьхэлтэй, тэгшэ даруу зантай байдаг ха. Мандал жэшээ ха юм!

Д.-Н. ХОБРАКОВ,
хүдөө бэшэгшэ.

«ХААН ХАШИГТА МЭРГЭН» ГЭЖЭ ҮЛЬГЭР ТУХАЙ

Буряад арадай аман зохёолой дуулһашагүй баян абдар соохоо Ц. Ж. Жамцараногой 1903 ондо ноябриин 12-һоо 18 болотор Хара-Шэбэр нютагай агын буряад Базар Галдановһаа бэшэжэ абаһан буряад арадай һайхан бүтээлнүүдэй нэгэн болохо «Хаан Хашигта мэргэн» гэжэ үльгэр мүн.

Энэ «Хаан Хашигта мэргэн» гэжэ үльгэр буряадуудай томо, томо үльгэрнүүдэй нэгэниинь гэжэ һанагдамаар. Юундэб гэхэдэ, удхынгаашье талаар, түүхэл үгүүлбэрнингээшье талаар, хэмжээнэйнгээшье талаар буряад болон монгол угсаатанай томо үльгэрнүүдтээ дутуугүй үльгэр гэжэ хэлэмээр.

Уншажа эхилхэһээ хойшо эртэ урда балар холо сагай монгол угсаатанай ажабайдал тухай, тэрэ сагай зон тухай, зоной ухаан бодол тухай ехээр харуулагдана.

«Хаан Хашигта мэргэн» гэжэ үльгэр, миниий һанахада, буряад арадай дэлгэрэнгы ехэ Аламжи мэргэн, Айдуурай мэргэн, Үгнэшхэйхэн хүбүүн гэхэ мэтын үльгэрнүүдтээ жэшэжэ боломоор байна.

Найруулжа хэлэгдэһэн удхань уншаһан хүнэй дура буляамаар, саашаа юун тухай хэлэгдэхэнь гээшэб, жаргал гү, алн ехэ гай зоболон болохо юм гү гэжэ хүлеэн байжа уншамаар. Тэрэ үльгэр дотор урда сагай баатарай ажабайдал бага һаһанһаань эхилээд харуулагдана. Гол түлэб гурбан үеын баатарнуудай ябадал тухай үльгэр соо хөөрэгдэнэ.

Амгалан тайбан ажабайдалай, зол жаргалай түлөө, зонойнгоо түлөө баатарнууд аймшагтай дайсадтай дайлалдана. Гадна баһа өөрынгөө аба, эжы болон хатанаа нэхэжэ, ондоо орондо абтажа ошоһон хамаг зоноо, мал зөөриеэ дайгаар һөөргэнь абажа асарха ябадал үзэгдэнэ.

Хаан Хашигта мэргэнэй холын харгы замда ябахадань, харагдаа үзэгдөөгүй ада шудхэрэй түхэлтэй дайсад, элдэб тодхор ушаралдаха юм. Жэшээлхэдэ, олон толгойтой мангадхай, болод үхэ буха гэхэ мэтэ болоно.

Тэрээнэй хажуугаар Алтаанай хаан дайсаниинь аймшагтай хүсэтэй, арга мэхэнь барагдахагүй, элдэб эди шэдитэй, хоро шэрээр хуяглагданхай, һэлмэ жадаараа хүдэлхэдөө, ерэнэн олон дайсанаа бултыень алажа, хюдажа байдаг бэлэй.

Тиибэ яабашье Хаан Хашигта мэргэн дайсанаа даража, даагаа һүүлдэжэ, байһан бухы зөөри зөөшыень, албата зонниень бултыень өөрынгөө болгожо асарха юм.

Тэндэ дай хэжэ ябаха үедэнь өөрынь түрэһэн нютагта дайсан добтолжо, баһал гэр бүлыень, албата зонниень, зөөринень ондоо тээшэнь. нүүлгэжэ абаашаха юм. Үльгэр лэ хадаа үльгэр, урда үеын сагай амитан зоной байдал тиимэшүүл байһан гэзбы гэжэ һанамаар зуураглаһан байха юм.

Урда балар сагта, хонгор тэнюун байхада, байгаали баян, үбһэ ногоогоор элбэг, табан хушуу мал эдлин газарта амидардаг байһан хаш. Мал ажалтай зон—монгол угсаатанай тааруу һуудалтай, энэ, тэрэ голоор гү, али тала газараар таража һуухада, агта хүлэг мориной үүргэ угаа ехэ удха шанартай байһан ёёнор. Аба хайдагташье, дайндашье мордохо, тэргэдэшье оруулха болоо һаа, морин унаагүй һууха аргагүйдэ һанагдана.

«Хаан Хашигта мэргэн» болон бэшэшье үльгэр түүхэнүүд соо агта хүлэг морин өөрынгөө эзэн баатартай унаган байха гаһаа эхилээд, бухы наһан соонь унааниинь боложо, жэлэй дүрбэн сагта аян замда ябалсажа, ехэ-ехэ аюулнуудые гансал агта хүлэгэйнгөө ашаар дабажа гараһаниинь дамжагүй.

Морин хүлэг унааниинь болохоһоо гадна, баатар мэргэнэй харгы замай нүхэр болоод, ушарха ехэ аюулнуудыень урданһаа мэдээд, хүнэй хэлээр ээзэндэ дуулгажа, заабари үгэдэг мэдэлшэнэй үүргэ дүүргэдэг шадалтай һэн ха. Хэрэгтэй сагта морин эрдэни баатараа агаараар хиидхүүлжэ, зориһон хүсэлыень түргэн бүтээлсэдэг байгаа.

Мэргэн баатарай хүлэг морин ямаршье найр нааданда мори урилдаан болоо һаань, хурдан гүйгөөшэ һэн хойноо хэдэн үдэр соо олон мориндоор урилдажа, урда гаража ерэдэг заншалтай һэн хаш. Энэ «Хаан Хашигта мэргэн» үльгэр соо тиимэ ехэ урилдаан болоногүй, тиигээшье һаа, баатарай агта хүлэг үүргэеэ дүүргэжэ, элдэб олон янзын аюултай байдалһаа тэрэнээ абарха юм.

Буряад зоной элиисэг хулинсагууд дэлхэй дээрэ ажаһуужа, урданай ёёно заншал сахижа, мал ажалаа эрхилжэ, аба хайдаг хэжэ ябадаг байһан хаш. Арад зоноо эмхилэн зонхилжо ябадаг мэргэн баатарнууд тэдэнэй дундаһаа шалгаран гарадаг һэн. Бага балшар наһанһаа ёёнотой баатар мэргэн нэрэ зэргэтэй болотороо нурша номоор харбажа һураад, аба хайдагта гаралсажа, ан амитанай гүйдэл дунда харбажа унагаадаг баатар болодог байгаа. Үльгэр соо басагадай бар ехэ хүсэ, арга мэхэ, эди шэди, эльбэ, үреэл болон хараал оло дахин ушараа. Тиихэ зуурааа арад зонойнгоо урда сагһаа хойшо сахижа ябаһан ёёно заншалнуудые үргэлжэлүүлнэ.

Энэ үльгэр үхибүүдэйшье, наһатайшуулайшье уншахада һонин, намдуу һайхан нуталбаритай, уран зохид үгүүлбэритэй, хэлэнэйнгээшье талаар баян үльгэр болоно.

Хаа-яахан хуушан монгол үгэ дайралдана. Тиимэ ушарнууд яахадаа дайралданаб гэхэдэ, манай һанахада, үльгэр зохёожо хэлэһэн агын буряад Базар Галданов гээшэ жэнхэни ойн монгол (ононой хамниган) байһан аад, буряадаар хэлэдэг болоһон байжа магадгүй. Тэрээн дээрэнээ боложо, монгол үгэ, түүрээлгэ гэхэ мэтэ бусад онсо зүйлнүүд Ононой хамниган-буряадуудай үльгэрнүүдтэ дайралдадаг ушарнууд байна. «Мэньелтэ мэргэн» гэжэ Базар Галдановһаа бэшэжэ абтаһан үльгэрэй ороло үгэ соо Базар Галданов тухай хэлээ һэмди.

Тиигэбэшье һаа, бага дабтан һагад дахин тогтожо хэлэхэдэ, ойлгосотой боложо үгэхэ хаш гэжэ һанагдана.

Ц. Ж. Жамцарано Базар Галдановые буряад арадай суута үльгэршэдэй нэгэн гэжэ тооложо, өөрынгөө ном соо аргагүй һайнаар магтажа бэшэһэн байдаг. Манай Ага нютагһаа гансал Базар Галданов, баһа Ононой эхин багай буряадуудэ соохоо (хамнигадууд соохоо) Ампрунние (али Чингаевые) магтаһаһан байдаг.

Ц. Ж. Жамцарано агын суута үльгэршэн Базар Галдановһаа үльгэрнүүдыень бэшэжэ абахадаа, уг гарбал, намтар тухайнь олон үгэ бэшээгүй, харин үсөөхэн үгөөр тэмдэглээд орхиһониинь ехэл харамтай.

Галданов Базарай уг гарбалые, түрэһэн омогые Ц. Ж. Жамцарано гурбан янзаар бэшэхэдэнь, бидэ дээрэ тэмдэглэхэдээ, Ононой хамниган байжа болоо ха гэжэ бодоо һэмди. Тэдэ бариитануд тухайгаа хэлэхэдэ, нимэрхүү байна. Ц. Ж. Жамцарано 1911 ондо Онон голой эхин багай хамнигадта хэдэн һараар аршаанда һуужа, олон үльгэрнүүдые, таабари, оньһон, хошон үгэнүүдые бэшэжэ абаһан юм. Баһа тэдэнэй уг гарбалаар һонирхоһон, тиигээд суглуулһан, дуулаһан һанамжаяа хамтадхажа бэшэхэдээ, Ононой хамнигадые түнгүүс гэжэ бэшэһэн байдаг. Тэрэ үедэ нэрлэгдэнэн уг гарбалай нэрэнүүдые бултыень урданайнь түүхэтэй холбожо бэшэһэн гар бэшэг бии юм. Зүгөөр тэрэл ажаглалта соогоо агын буряадууд Ононой хамнигадуудые хамниган гээд хэлэдэг гэжэ бэшээтэй.

Галданай Базарай уг гарбал тухай саашань тогтожо хэлэхэ ушар бии. Агын талаар Ононой хамнигадууд хэр угһаа хойшо һуужа байһан һуурин зон гээшэ. Хори буряадууд гү, али агын буряадууд Үбэр Монголһоо, удаань Энгидэйн голһоо зөөжэ ерэһэн болоно. Тэрэ зөөжэ ерэһэн хори буряадуудаар Ононой хамнигад хани хүршэ түрэл саданар бололсожо, эбтэй эетэй монгол угсаатан зон нэгэн адли буряадууд болонхой һуудаг.

Тэрээнһээ боложо, агын буряадуудай дунда урдань Ононой хамниган байһан аад, мүнөө буряадууд болошоһон зон али олон байха. Зарим нэгэниинь хамниган уг гарбалаа мэдэжэ байна, «бидэ хори буряадууд гээшэбди» гэхэшье зон олон дайралдадаг.

Хамниган буряадууд хуушан монгол түнөөтэй хэлэтэй, мүнөөшье тэрэл хэлээрээ хөөрэлдэдэг. Зарим нэгэниинь хори буряад хэлэтэй болотороо агынгаа буряадуудаар үни холоһоо хойшо (арбан, наймадахи зуун жэлэй эхинһээ хойшо) суг һуужа, хэлээрнь илгаруулхаар бэшэ болонхой.

Ононой хамнигад тухай юундэ хэлэлсэнэбши гэхэдэ, Ц. Ж. Жамцарано тэрэл Базар Галдановһаа бэшэжэ абаһан үльгэрэй, «Саазуунай үбгэнэй» (ноябрь һарын 21—27, 1907 ондо) эхиндэнь хаалта соо «түнгүүсһээ» гэжэ тэмдэглэһэн байха юм.

«Хаан Хашигта мэргэн» гэжэ үльгэрэй эхинэй тэмдэглэл соо хэрээнэ зүүнэн буряад Базар Галдановһаа бэшэжэ абтаба гэжэ бэшэнэ. Иигэжэ бэшээшьень хамниган байһанаа, буряад болоһон гэжэ ойлгоходо ямар гээшэб? «Шэбэнэлтэ мэргэн» гэжэ үльгэрэй эхиндэ бэшэгдэһэн тэмдэглэл соо үльгэршэн (рапсод) Базар Галданов энэ үльгэрые 44 жэлэй саада тээ Нэршүүгэй хамниганһаа дуулажа абаһан байгаа гэжэ бэшэнэ. Эдэ үгэнүүдые дуулаад байхадаа, бидэ Базар Галдановые хамниган хүн байгаа ха гэжэ бэшэнэбди.

Хара-Шэбэр нютагһаа гараһан эрдэмтэй, хэлэ бэшэгэй эрдэмэй доктор Цэрэн-Анчик Нимаевич Дугар-Нимаев өөрынгөө нютагай зонһоо Базар Галданов үльгэршэн тухай дуулажа абаһанаа бэшээ һэн. (Оролто үгэ «Мэньелтэ мэргэн». Улаан-Үдэ 1984). «Нютагай үбгэд, хүгшэд (Т. Очиров ба бусад) Базар Галдановые үзэһэн, Таһархай нютагта түрэһэнһээ Ц. Ж. Жамцараногой үльгэр бэшэжэ абажа байхада хараа һэмди гэдэг. Тэрэ эрдэмтэ тэндэ байһан залуу хүбүүд, басагадые эмхидхэжэ, наада заагаа, барилдуулаа, урилдуулаа һэн ха гэжэ һанаабди, гэжэ хөөрөө бэлэй.

Тиихэдэ (нэгэ нютагай болохо Д. Намдаковагай хөөрэһөөр) Базар Галданов нютагтаа «Улхата Базар», гэжэ нютаг нэрэтэй (толгойнь арада томо улхан бии һэн ха) байгаа. Мэдүүжэ гэжэ нютагта (Хара-Шэбэрэй голой эхиндэ) үбэлжэдэг. Таһархайда зуһаланда, намаржаанда байдаг нэгэ духэгэршэг хара үбгэжөөл һэн ха гэжэ һанаһаб гэбэ.

Һайхан сэдьхэлтэй, арад зондо жаргал асарха баатар хүбүүд, уран гартай, эди шэдэн эрдэмтэй басагад тухай гоё һайхан үгөөр магтажа, урлан зохёожо хөөрэдэг байһан үльгэршэн Базар Галданов мүнөө үеын хүнүүдтэ хүндэтэй һанагдажа байһаниинь дамжаргүй.

Базар Галдановай хөөрэһэн үльгэрнүүд соо Ононой хамнигадай үльгэрнүүдтэ дайралдадаг адлинууд ушарнууд олон. Жэшээлхэдэ, халууд хаан, хаан хаалууд (залуу хаан хүбүүн гэһэн удхатай байгаа ёёнотой), зынэйгээ нюдөөр (зэбэ һумайнгаа шуудаг булсуугай нюдөөр гэжэ ойлгомоор; умдааха — умдаха сагтаа (ундаа хүрэхэ сагтаа гэһэн удхатай); алад тэшэшэнэд даа (алад гараад гүйлгэжэ ошоно гэһэн удхатай) гэхэ мэтэшэлэн адлинууд түүрээлгэ олоор дайралдадаг.

Алтанжоо неэхинжоо
Алтан дээрээ неэхинжоо!
Хэхүүдээр хэхүүдээр
Хэхүүдээрээ дээрэнхүт!
Дэгээнинхэй дэгээниин
хөв,— гэхэ мэтэ

«Хаан Хашигта мэргэн» гэжэ үльгэрые бидэ Санкт-Петербург хотодо Ц. Ж. Жамцараногой фонддо хадагалагдажа байдаг газараһаань зорюута 1987—1988 онуудта ошожо, буулгажа абаад, мүнөө хадаа ном болгожо хэблүүлхэ һэдэлгэ гаргажа байнхайбди.

Д. ДАМДИНОВ,
дайнай ба ажалай ветеран.

Уншагшын һанамжа

ЗҮРХӨӨ ҮБДЭНХААР, ГҮЙДЭЛ ЭРХИЛЭЭ

Тээмэндэ «Буряад үнэндэ» өрхэ муутай зон жэлһээ жэлолошоржо эхилээ» гэһэн ытья уншаад, зүрхэлжэ, зүрлжэ эмээнние бэшэбэб. Ушань тэхэдэ, доро хэлэгдэхэнүүдые хүндэ хэлэхэдэ, онхиниь балай тоожо үгэдэгй, щог-зугаа болгоод орхидог заитай. Зариман бэшээһэн шэнги аад лэ, бэеүлжэ шададаггүй.

Ямаршье аргашанда хандан бэсэ элүүр байлгаха арга даа. Энэ хадаа саг үрлжэ физкультура ба спорт ислэгэнээ улдыдадаг. Иланаа аалихан гүйдэл хүнэй тон һайн нүлөө үгэдэг. алихан гүйдэлые бүшэхэ гү, шогшохо гээдшье хэлээ аа, болохол ха.

Иимэ гүйдэл спортсменүүдэй рилдадаг түргэн гүйдэлһөө нсо илгаатай, хэнэйшье хэжэ ахаар юумэн бэшэ. Хүсэ шалалайгаа зэргээр, наһанайнгаа ымжэгээр 100 метр зайе 30-аа 45 секунда хүрэтэр саг оо гаталжа, хэдэхэн минутаа хэдэн час хүрэтэр таһалараагүйгөөр гүйхэдэ һайн.

Би өөрөө бага наһанһаа бэсуутай байһан хүм. Жэлдээ хадэй дахин үбдэжэ, аргашадта хандаха ушар болодог һэн. ым домой, тарилгын хүсөөр дайн болохош. Жэл бүрн арнаанда һуулган болодог һааб бага багаар гүйдэг болоһон ааб даа. 6-дахи класс дүүргэһэн бүхэли жэл үбшэнэй ааб, коньгаар һолжорхо, зундаа велосипедээр ябаха, ябагаар гүйхэб. Удаадахи намарынь ургуулиин эхилхэдэ хүсэд эдэгэһэн байшооб.

Тэрэ гэһэн сагһаа хойшо өөр үйлэ эрядка хэхэ, арын лэ олдоо һаа, долоон хоногто 1—2-шье һаань гүйхэ— миниий гурим болоо һэн. Үшөө хоёр жэл үнгэрөөд байхада, хүнгэн атлетикын секцидэ ябажа, элдэб мүрысөөнүүдтэ хабаададаг болоо бэлэйб.

Тэрэ гэһэн сагһаа хойшо олон жэлнүүд үнгэрөө. Мүнөөшье гүйдэлөө орхёогүйб. Хабар, намартаа гүйхэ, үбэлдөө санаар ябаха, зундаа гар хажуураар үбһэ сабшаха. Нэгэ хэды удэр юушье хэнгүй (гүйхэ гү даа, али хүндэшэг хара ажал) байгаа һаа, бэе аягүй болоһон шэнги байха.

Иигэжэ аалихан гүйхэ гээшэ элүүржүүлгын арга гэжэ иэрлэлтэй. Гүйдэл эрхилдэг зоной бэеын шэгнүүр хэм соогоо, удаан саг соо хара ажал эсэнгүй хэхэ аргатай, уушхазүрхэниинь, хото-хоолойнь һайн, нээрээл, гүйдэл һайн нүлөө үзүүлдэг байнал даа. Тэрээнһээ гадна толгой ходоо һонор, сээжэ уужам, ажабайдалдаа согтой хүхюун, бэрхэшээлнүүдһээ айхагүй — иимэл байдаг лэ даа, элүүржүүлгын гүйдэл эрхилхэдэ.

«Советский спорт» газетэ хүнэй бэеын элүүр тухай материалнуудые олоор гаргадаг. «Белые вороны» гэжэ гаршаг доро элүүржүүлгын гүйдэл эрхилдэг олон зон өөнэдынгөө һанамжануудые редакцида эльгээдэг, олонхинь газетын нюурнуудта толилогдодог байна. Элдэб янзын үбшэнүүдһээ гүйдэлэй ашаар бэеэ һайжаруулһан зоной эльгээһэн бэшэгүүд угаа ноирхолтой.

Манай буряад зон түбшэн даруу һэн тула өөр тухайгаа газетын нюурта тиимэшье бэлээр хөөрөөд орхихогүй ха. Олондо туһатай юумэ хэнэб гэжэ һанаһандаа, өөрынгөө жэшээ дурдалсабаб даа. Уншагшад, хүлисэнэ бэзэт. Элдэб үбшэнүүдтэ нэрбэгдэжэ, аргын газараар сагаа баранхаараа, өөрөө өөртөө тупалжа, элүүржүүлгын гүйдэл эрхилыт гэжэ «Буряад үнэнэй» уншагшадые уряалнаб.

Б. ЦЫБЕГМИТОВ,
Агын Буряадай автономито округой Сагаан-Уула һуурин.

АЛЬГАНАЙ ШЭНЭЭН «СЕКРЕТАРЬ»

США. Чикаго хотодо үнгэрэгдэһэн электроникын выставкэ дээрэ «Тэнди» корпорациин «Зумер-секретарь» гэһэн шэнэ прибор табижа харуулаа һэн. Альганай шэнээн хэмжээнэй энэ прибор хэблэгдэнэн текст уншаха аргатай, олон юумэ хадуужа абадаг юм. Тэрэ үйлэ хэрэгүүдэй литэ боложо шадаха, гадаадын 26 хэлэ мэдэдэг. США-гай хото городууд болон штадууд тухай олон тайлбаринууд тэрээн соо бии юм. Тэрэниие тусхай компьютертэ ба телекоммуникационно каналнуудта холбожо болохо.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: «Тэнди» корпорациин президент Джон Роун шэнэ прибор харуулна.

(ИТАР-ТАСС-ай фото).

ИТАР-ТАСС:
түби дэлхэй мүнөөдэр

БРАЗИЛИ.

Эндэ үрэнэй һомололгын бага ба бюджедэй хохидолтой байһан дээрэнээ байрын гэрнүүд баригдаагүй, Латинин Америкын энэ томо үрэндэ мүнөө 12 миллион байра дуталдана. Тиигэжэ Бразилиин 150 миллион эрхэтэдэй 32 миллионнинь өөрын байрагүй, үгытэй ядуу байдалтай.

Бразилиин хэдэн миллион зоной байрагүй зобожо байхада, орон дотор хоохон гэрнүүдэй тоо улам олошорно. Юрын зон тэрэниие арсидэлэ абаха мүнгэгүй байна бшуу.

ПРАГА

Чехиин Республика олон жэлэй туршада түрүүшынхээ хилын саанаһаа ороохо худалдажа абаха баатай болобо. Хабартаа шниг нойтон дуталдажа, ургаса муугаар ургаа. Ороохо таридаг талмайе 21 мянган гектараар үргэдхэнэн байбашье, ондоо гүрэнүүдтээ ороохо абаха болохонь. Мүнөө Чехидэ 1 миллион 607 мянган гектарта ороохоной ургамалнууд таригданхай.

Дэлгүүрэй байдалые гуримшуулан тааруулха гүрэнэй жаса энэ хүшэр үедэ таряашадые дэмжэжэ, хахад миллион тонно шэнинсэ худалдажа абахаар бэлэн. Ороохоной сэншье дээшэлүүлэгдэжэ, гоннын түлөө 3240 крон болонхой. Энэнь США-гай 110 доллар гээшэ.

ВАШИНГТОН

Вьетнамда уласхоорондын ульһаламжа үгэхэ хэрэгтэ Холбоото Штадууд эсэргүүцэхээ болёо. Гэбэшье Вьетнамай дайнай жэлнүүдтэ һураг суугүйгөөр үгы болоһон американ сэрэгшэд тухай мэдээсэлнүүдһээ энэ оронтой зохид харилсаа байгуулалга дулдыдаха.

США-гай сэрэгшэд тухай мэдээсэлнүүдые бэдэрэлгэдэ «саашадань нүлөөлхын» тула Америкэдэ туһалха талаар «Вьетнамай тала мүнөө бага бэшэ юумэ хээд байна» гэжэ хараада абаха хэрэгтэй гээд Сагаан байшан соо тараагдаһан США-гай Президент Билл Клинтонэй мэдүүлгэ дотор тэмдэглэгдэнэ.

Вьетнам дайнай американ ветерануудай бүлэгүүдтэй, мүн Вьетнамда алба хэнэн ороной конгрессэй гэшүүдтэй зүбшэн хэлсэнэнэй һүүлээр Б. Клинтон иимэ шидхэбэри абаһан байна.

ЛУСАКА.

Замбиин промышленна предприятинуудай хүдэлмэришэдэй ба гүрэнэй алба хаагшадай 70 процентнь тон ядуу байдалтай. Тэдэнэй һарын салин 28 доллар болоно.

Танзанида һарын эгээн бага салин—30, Зимбабвида — 50, Ботсванда—128, Урда Африкада — 200 доллар болоно. Гүрэнэй ажал тухай хуулида эгээн бага салингай хэмжээн тухай дүримэй үгы дээрэһээ Замбиин ажалшад иимэ хүшэр хүндэ байдалтай гээд тоологдоно.

ИТАР—ТАСС.

УНШАА, ДУУЛАА ҺЭН ГҮТ?

НӨӨСЭНҮҮД ХЭР ЕХЭБ?

Манай орон соохи складуудта болон магазинуудта бии байһан нөөсэнүүд 47 хоног соо хүрэхэ гээд мэргэгэжэлтэд багсаамжална. Брянска, Владимирска, Тульска, Нижегородско, Калининградска областьнуудта эдэ нөөсэнүүд энээнһээ хоёр дахин бага байха юм. Харин Красноярска хизаарта нэгэ бага ехэ. Мэргэжэлтэдэй тооложо гаргаһанай ёёноор бүхы нөөсэнүүдэй хамтын сэн 1 триллион түхэриг болоно.

ДАХИНАА ГЭРЛЭБЭ

Мэдээжэ психотерапевт Анатолий Кашпировский дахинаа һамга абаба гэжэ мэдээсэгдэнэ. Казань хотодо болоһон түрэнь тон нюуса оршон байдалда үнгэрөө юм ха. Шэнэ һамганиинь чех яһанай, Иржина гэжэ нэрэтэй гэжэл мэдээжэ.

МИНИСТР АРСАБА

1945 оной май соо Адольф Гитлерэй һүүлшынгээ үдэрнүүдые үнгэргэһэн бункер соо музей нээхэ г

ОБООТО, УЛААНАЙ ҮБЭРТЭ

Буряадай элитэ уран зохёолшо Чимит Цыдендамбаевай түрэһөөр 75 жэлэй ойн баяр ёһолол тэрэнэй түрэһэн Загарайн аймагай Тарбагатай нютагта болобо

ТЭБХЭР табан жэлэй урда, хүхын дуугаар сууряатан байһан үеле. Элхиин голые үгсэжэ Загарайн аймагай зүүн урда захаар оршоһон Тарбагатай нютаг зорёо бэлэйбди. Тэрэ сагта тарбагатайнхид нютагайнгаа алдарта хубүүн Чимит Цыдендамбаевай түрэһөөр 70 жэлэйнь ойе тэмдэглэхэ ехэ бэлэдхэл хэһэн юм. Илангаяа уран зохёолшын дүү, уран мэргэн гартай зурааша, бүтээлшэ, шүлэгшэ Доржо Цыдендамбаев Хэжэнгын аймагай Эдэрмэг нютагһаа зорин ерэжэ, анханайнгаа тоонто нютагай багахан тосхоной соёлой байшангые шэмэглэһэн гоёоһон юм. Суута зохёолшо ахынгаа зохёол-бүтээлнүүдэй удхаар олон зурагуудые хажэ асараа бэлэй. Мүн эндэ Доржо Цыдендамбаев нютагайнгаа урдын болоод мүнөө үеын түхэл шарайе уһан, тоһон шэрэнүүдэй үнгэ будагаар һолонготуулжа, сугларагшадые баясуулаа һэн.

Харин мүнөө, табан жэлэй удаа, эндэ дахинаа бууха-дамнай соёлой байшанай газаагуур һаиндэрэйхеэр хубсалһан хүн зон, үнгэ бүрнин хүнгэн автомашинануудолоор үзэгдэбэ. Уран зохёолшын 75 жэлэй ойе үргэнөөр тэмдэглэхэ хэрэгтэ энэ нютагһаа гараһан, сонет болон партийна хүдэлмэрийн дээгүүр зиндаатай ябаһан Чимит Вампиловичэй Ендонов, Данзан Дагбаевич Дагбаев болон бусад, мүн республикын Уран зохёолшодой холбооной түрүүлэгшын орлогшо Цэрэн Раднаевич Галанов гэгшэд үүсхэл оролдолгоо элсүүлэһэн байна гэжэ онсолон тэмдэглэлтэй.

Дурсагдагша нүхэд тээмэндэ һаяхан Улаан-Үдэдэхи Буряадай уран зохёолой музейдэ Чимит Цыдендамбаевай зохёохы ажал ябуулгада зорюулагдаһан выставкэ эмхидхэлгдэ мүн лэ хабаадалсаа һэн.

ТАРБАГАТАЙ нютагайхид урда мэтэ хүндэмүүшэ зангаараа Улаан-Үдэһөө, аймагайнгаа түбһөө, хүршэ хүбөө нютагуудһаа бууһан айлшадаа уттаба. Тэдэнэй дунда Республикын Уран зохёолшодой холбооной уряалаар ерэһэн Буряадай арадай поэдүүд Дамба Жалсараев, Гунга Чимитов, Буряадай Гүрэнэй шангай лауреат Цэрэн Галанов, СССР-эй арадай артист Дугаржаб Дашиев. Бүгэдэ буряадуудай үндэһэн соёлой эблэлэй вице-президент Бата Баяртуев, Чимит Цыдендамбаевай наһанай нүхэр Валентина Тимофеевна, хүбүүнинь Баир Цыдендамбаев болоод Загарайн аймагай захиргаанай гулвааг орлогшо Владимир Жигмитович Жамбалов. Дээдэ-Элхиин захиргаанай гулвааг Людмила Ерастовна Зубакина, нютагай XXI партсъездын нэрэмжэтэ колхозой түрүүлэгшэ Юрий Григорьевич Зарипов болон бусад олон нүхэд байба.

Анхандаа, таби гаран онуудаар хүдөө нютагуудай ажахынуудые хамтаруулан томодохоной хойшолонгоор хаа хаанагүй «бага тосхонууд» бии боложо, малша, тариаша улад зон ашаглаха тарьялан, бэлшээриингээ газарһаа холодоһон, тиигэжэ олонхи ушарта хүртэшэгүй, хаясаанай шахуу үрэжэлтэ газарнууд олошорһон гээшэ. Эгээл тэрэ үеэр багахануудшье һаа, ами аминдаа поглихонууд шадалтай байһан Тарбагатайн, Наринай, Ташаланай хүдөө ажахын артельнүүд хамтаруулагдан хумигдажа, Тарбагатай, Наринай улад зон бууса байдалаа задалжа, Ташалан тээшэ нүүхэ баатай болоһон юм. Тэрэнэй хойшолонгоор дурсагдагша хоёр һуурин тосхон хооһоржо, гадаһа, сэргэгүй болохо туйлдаа хүрөөд байһанаа, 4—5 жэлэй үеһөө үгсаата нютагуудаа һэргээхэ хүдэлөөнэй ашаар яһала үдэжэ, үргэдэжэ байнхай.

Бүхыдөө 400-гаад үрхэтэ айлтай XXI партсъездын нэрэмжэтэ колхозой түб Ташалан һууринда 280, Наринда 90, Тарбагатайда 14 айл бүлэ мүнөө ажаһууна.

УРАН ЗОХЁОЛШЫН ойн ёһололдо ерэһэн айлшад Тарбагатай һууринай баруун захада бодхоогдоһон суобаргын дэргэдэ сугларжа, нютагай түлөөлэгшэ Данзан Дагбаевай хөөрөөе һонирхон шагнаа, Тарбагатайда түбэд, хуушан монгол хэлэ, бэшэг һаһан шудалһан номшо үбгэд урдань олон һэн. Тэдэнэй нэгэн Шагдарай Сампил гэгшэ Бадма Самбаевын зохёол түбэдөө оршуулжа, энэ субаргада үргэһэн юм. Субарга дайнай һүүлээр баригдаһан байха. Тарбагатайда мүнөө Шэнэхээнэй лама Гэлэгбалбар ажаһууна гээд сугларагшадтай тэрэнние танилсуулба.

Энээхэн субаргын баруун хажуугаар харьялан урдаа Сагаан булагаймнай аршаантай горхон гээшэ. Энэ урда хадын ара хаяагаар Элхиинмай гол урдана. Хойшоо нэмжыгшэ дайдамнай Баруун-Асын адаг гээшэ. Зүүн тээнь тобойгшо майлата хадамнай Обоотомнай, тэрэнэй зүүгээр Зүүн-Асамнай үгсэдэг. Тээ саанань харатдажа байгааша—Улаан ууламнай мүн байха. Эдэ хоёр хада уулануудаа нютагаархиднай жэл бүри тахидаг үгай гуримтай юм.—гэжэ Данзан Дагбаевич хөөрөө һэн.

Хойто-Асые үгсэн ошоходо, тинмэ холошье бэшэ Шабарта гэжэ гол газар байдаг юм гэнэ. Тэрэ хадаа Чимит Цыдендамбаевай түрэһэн тоонтонь мүн. Ерээдүйн ехэ уран зохёолшо энэл тала дайдаар хүл нюсэгөөр нилээд гүйнэн, хони мал адуулһан, тэрэ сагтаа ехэ урасхалтай Элхиин голдо шунгаһан, урдахи арадань гаража алирһа, нэрһэ нилээд амасаһан гэхэ.

ҺАЙНДЭРЭЙХЕЭР шэмэглэгдэһэн соёлой байшанай дэргэдэхи талмай дээрэһээ буряад хүгжэм ирагуу һайханаар зэдэлнэ. Эндэ түхеэрэгдэһэн һууринуудые сугларагшад эзэлжэ, үнгын һайхан бүдөөр нэмэригдэһэн сценэ тээшэ анхаралаа эзэлүүдгүй хандуулна. Тэрэнэй ара талын шаргал торгон хушгэгэ дээрэ үнгэтэ шэрээр бүтээгдэһэн Чимит Цыдендамбаевай дүрэ зураг һайханаар харагдана.

Загарайн аймагай захиргаанай гулвааг Владимир Жигмитович Жамбалов түрүүлэн үгэ абажа, Чимит Цыдендамбаевай зохёохы ажал ябуулга тухай, тэрэнэй бүтээлнүүдэй түрэл арадайнгаа соёлой жасада ехэ хубита нэмэри болон, Загарай нютагайхидаа омогорхуулан байдагые онсолон тэмдэглээ.

Удаань поэдүүд Дамба Жалсараев, Гунга Чимитов, Рахмет Шоймарданов, уран зохёолшо Цэрэн Галанов, СССР-эй арадай артист Дугаржаб Дашиев, Бүгэдэ буряадуудай үндэһэн соёлой эблэлэй вице-президент Бата Баяртуев, Россин Федерацийн арадай эрдэм һураласалай отличник Дамба-Цырен Шойдоков болон бусад нүхэд Чимит Цыдендамбаевтай суг хамта ажаллаһан, ажаяабаһан тухайгаа, тэрэнэй зохёолнуудай үндэһэн арадайнгаа залуу үетэнние хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ үзүүлдэг сэгнэшэгүй аша туһа тухайнь тодорхойлон хэлэбэ.

Мүн энэ үгэ хэлэһэн Данзан Дагбаев багадаа аха нүхэрөө дахажа үдэһэн үе сагаа һанан. Һонин баримтнуудые дурдаа. Чимит Цыдендамбаев хадаа багаһаа хойшо түбһэн юумээр һонирхожо, удха унгинень ойлгохые хүсэдэг, нарин адагаластай хүн байгаа. Нэгэтэ, элдэб эсын гар үзүүрэй зүйлнүүдэй хомор хохин сагта, хаанаһаашьеб багахан фанерэ хабтагайтай хайрсаг олоод, мүн лэ хаанаһаашьеб гал шэлтэй болоод, фотоаппарат дархалжархиһан юм гэжэ хөөрэбэ. Удаань тэрэ уран зохёолшын эдир хаһадаа, 1940-өөд ондо бэшэһэн шүлэгүүдые уншажа һонирхуулба. Тэдэнэйнь нэгэн «Үглөөгүүр» гэжэ нимэ шүлэг:

Эртэ һэридэг үнсэшэд
Элбэг һүсэ халяанхай,
Тугалдаа мээхэй үнсэдүүд
Туматай шархуу субанхай.
Уһанай эрьедэ түмэршэд
Улаан галаа бадараажа,
Хүндэ хөоргөө
дүнгинүүлэн
АҮдэлмэриин зэосэг
дархална.
Алтан намжаа үглөөе
Ажалаар угтадаг
таанадаа.
Үнэн зүрхэнһөө
хүндэлжэ
Үгэ шүлэгөө зорюулнаб.

ЧИМИТ ЦЫДЕНДАМБАЕВ хара багаар үншэржэ хэнзэржэ үдэһэн юм. Тэрэ үеынь байдал тухай, «Чимит-дундайгаа» дахажа үдэһэн Һамасу Батуевна Батожабай уран зохёолшын түрэһөөр 70 жэлэй ойдо зорюулһан дулаахан дурсалга соогоо табан жэлэй саана тодорхойгоор бэшээ агша бэлэй. Бэрхэшээлтэйхэн багаһаяа дурдан эдир шүлэгшэ Чимит Цыдендамбаев тэрэл дүшөөд оноор ингэжэ бэшэһэн байдаг:

Эсэгэ, эхэеэ мэдэхэгүй
Үншэн хооһон ябахадамни,
Хараха, туһалха
хэншьегүй
Хашалангай гансал
далай һэн.
Уйтай гашуудалаар
үнгэрһэн
Урда сагые һанахадамни,
Сэдьхэл һанаан доһолжо,
Сэзжэ зүрхэм үодэдэг.
Барга урдын сагые
Ьагашуул, таанад
мэдэнэгүйт,
Унта, унтыш хүүгэмни,
Үндэр болыш бушуухан...

Тарбагатай нютагайхидтай уулзахаяа ерэһэн энэ баяр ёһололэй удаа ехэ һайхан концерт наадан харуулагдаа. Тэрэнэндэ Дугаржаб Дашиев, Буряадай Республикын арадай артистка Хажидма Аюржанаева, Баир Батодоржиев гэгшэд буряад арадай урдын болоод мүнөө үеын залуу композиторнуудай дуунуудые олоор гүнсэдхөө. Илангаяа Данзан Дагбаевай үгэ дээрэ бэшэгдэһэн уянгын дуун нютагайхидтань онсо һонирхогдоо. Энэ концертдэ Загарайн аймагай соёлой байшанай, Эрхирэгэй эдиршүүлэй болоод Ташалан һууринай шэмээшэгүүдэй дуу, хатарай ансамбльнууд хабаадалсажа, уран бэлигээ гэршэлбэ.

Уулзалгын удаа Тарбагатай нютагай түлөөлэгшэд айлшадаа түрэл дайдынгаа гоё һайхан газарнуудаар ябуулжа танилсуулаа. Дээдэ-Элхиин захиргаанай гулвааг Людмила Ерастовна Зубакина, нютагай XXI партсъездын нэрэмжэтэ колхозой түрүүлэгшэ Юрий Григорьевич Зарипов гэгшэд Чимит Цыдендамбаевай нютагаархинай мүнөө үеын ажал хэрэгүүд, ажаһуудал тухай хөөрэжэ үгөөд, ерэһэн айлшадтаа баяр хүргөө.

Мүн бидэшье нютагай аха заха үбгэдөөр, залуушуулай түлөөлэгшэдөөр уулзаабди. Тарбагатайһаа гарбалтай мэргэжэлтэд гансашье орон соогуураа бэшэ, мүн хилын саагуур ажалладаг байха. Жэшээлхэдэ, инженернүүд Даша-Нима Гомбоцыренович Жамбаев Африкын Нигеридэ, Владимир Ринчинович Уржумов Энэдхэгтэ хэдэ хэдэн жэлдэ хүдэлжэ гараһан байна.

Уран зохёолшын наһанай нүхэр Валентина Тимофеевна, тэрэнэй хүбүүн Баир Цыдендамбаев гэгшэд Тарбагатай нютагайхидта энэ һайхан баяр ёһолол эмхидхэжэ үнгэргэһэндэнь халуун баяр хүргэбэ.

Б. ЖАНЧИПОВ,
манай тусхай корр.

МЕДАЛЬТАН ОЛОН БОЛОНО

Россин Федерацийн Географическа бүлгэмэй Шэтын филиал Ага нютагай хоёр хүндэ — Цыренжаб Шагдарон, Бадма Намсарайн гэгшэдтэ — Пржевальскийн медаль барюулба.

Ц.Шагдарон эм домой бүридэлдэ ородог үбһэ ногоо суглуулжа, тус бүхэндэнь элирхэйлэлгэ бэшэжэ, ямар туһатай юм гэжэ заабари үгэһэн байна. Тэрэнэй бэшэһэн хүдэлмэринүүд «Буряад үнэн», «Толон» һонинуудта буряад хэлэн дээрэ, «Забайкальский рабочий» газетэдэ ород хэлэн дээрэ толилогдоһон байгаа. Тиигэхэ зуураа, энэ үнэтэ шухаг ургамалнуудые хайшан гэжэ хамгаалха, хайра гамтайгаар хандаха тушаа сэдьхэлээ зобожо, нэгэнтэ бэшэ олондо хандаһаншье байха. Ц. Шагдарон байгаали хамгаалха талаар зохёон байгуулхы ажалайнгаа түлөө тус шагналда хүртэбэ.

Тиихэдэ үнинэй багша мүнөө 80 наһа хүрөөд ябаһан Бадма Намсараевич Намсараевта мүн лэ нимэ медаль зүүлгэгдэбэ. Тэрэ нютагайнгаа байгаали хамгаалха тухай ном хэблүүлһэн, «Толон», «Агын «үнэн» һонинуудта 3—4 статья, очерк толилуулһан, байгаали сахин хамгаалха талаар габьяатай хүн юм.

Пржевальскийн медальда хүртэһэн зон Агын уужам тала соо миил эдэ хоёр бэшэ юм ааб даа. Россин Федерацийн һургуулийн габьяата багша Владимир Гаврилович Стрельников гэгшэдэ энэ медаль эгээл түрүүн зүүлгэгдэһэн түүхэтэй. Агын багшанарай училищийн географийн багша байһан В. Г. Стрельников тэндэ байгаалийн музей эмхидхэхэнээ гадна мүнөө дендрари хэжэ байна.

Удаадахи нимэ медаль хизаар ороноо хамгаалгын Агын музейн директор түүхын эрдэмэй кандидат Жигжитжаб Доржиевта барюулагдаа һэн. Хэнэйшье мэдэһээр, тэрэ хүн айхабтар ехэ юумэ хэһэн гээшэ. Гомбожаб Цыбиков тухай бүхэли таһагынь ямар бии гээшэб?

Агын аймагай нютаг бүхэнэй түүхэ бэшэһэн. нэрэнүүдэйнь ямар удхатайгаар бии болоһон, нютаг бүхэнэй мэдээжэ хүнүүд тухай хөөрэһэн ном гарганаа, 86 наһатай Гомбо-Доржо Намсараев Агаһаа Пржевальскийн медальда хүртэһэн удаадахи хүн болоһон байгаа.

Хубисхалай урда тээхи Агын буряадуудай түүхэ тухай ном бэшэһэн, үндэһэн һургуулинуудай Агын филиалые даагша педагогикын эрдэмэй кандидат Жэгмэд Тумунович Тумунов нимэ медаляар шагнагдаһан намтартай. «Ага ба агынхид» гэжэ нэрлэгдэхэ хөёрдохи номынь хэблэлдэ бэлдэгдэжэ байһан һурагтай.

Россин Федерацийн Географическа бүлгэмэй сугларан Шэтэ хотодо сентябрь һара соо болохоор хараалагдана. Областьдо ажаһуужа байһан буряад, хамниган, эвенк яһатанай түлөөлэгшэд тэндэ оноор хабаадуулагдаха юм.

И. БАДМАЕВ.

АРТИСТНАР АЙЛШАЛБА

Хоца Намсараевай нэрэмжэтэ буряад драмын театрай артистнарай нэгэ бүлэг Усть-Ордын Буряадай автономито округ һаяхан ошожо, Баяндайн, Эхирэд-Булгадай аймагуудай ажалшадта «Боосбон» гэһэн зүжэг табижа хужарлуулба.

Нютагаа айлшаар ерэһэн театрай ахамад режиссер В. И. Кондратьев артист Г. Б. Бутуханов хоёр энэ зүжэгые оҮхыдэнь хаража, Эрхүүгэй буряадуудай нютаг хэлэндэ дүтэрхы болгоһон байгаа. Тиигэжэ эндэхи буряадуудай ойлгосотой хэлэн дээрэ табигдаһан энэ зүжэгые урмашан хараа.

Арбан гурбан хүнһөө бүридэһэн энэ бүлэг артистнар Баяндайн аймагай Загата, Хадай, Люрэ, Гахан, Хэрмэ, Шетхулун, Нагалаг, Нүхэнүүр нютагуудаар ябажа, халуунаар уттуулһан байна. Һүүлээрнь артистнууд Эхирэд-Булгадай аймагай Олой, Гахан, Ново-Николаевск, Байтаг, Хөөрсэг, Алуужан, Усть-Орда нютагуудаар ябажа зүжэг табла.

Буряадай габьяата артист Чингис Гуруевай тэндэ айлшалалсажа ябаха үедэнь «арадай» гэһэн нэрэ зэргэ олгобо гэһэн баяртай мэдээсэлые харагшад халуунаар уттаһан байна.

Тиихэдэ Баяндайн Нүхэнүүр нютагта түрэһэн, Россин габьяата артист Георгий Борисович Бутуханов нютагтаа ерээд, жара наһанайнгаа ой тэмдэглээ. Энэ ушараар түрэһэн нютагтань уулзалга эмхидхэгдэжэ, нютагайхидынь бэлигтэ хүбүүгэ үнэн зүрхэнһөө амаршалһан байна. Мүн театрай артистнууд эндэ концерт-наада харуулаа.

Эндэһээ буряад драмын театрай артистиар Оһын, Түнхэнэй, Ахын аймагуудаар айлшалхаяа мордобо.

З. ЮМДУНОВА.

ШУБУУДАЙ БАЗААР

Июль—жэлэй эгээл зохид, һарын хуушаар нуга сабшашинг нойтоор элбэг һарануулан, огород дээрэ бүхы урдай нэгэниинь болоно. Энэ гаса хүсэд ургажа, эдеэшэжэ, шэмэтэй болодог. Хүбшэ тайгаар ябахада, үдэшэ, үглөөгүүр нугархай уян хүзүүтэй саб сагаан хун шубууд хоёр-хоёроороо эндэ тэндэ дайралдадаг. Гол горхоной, нуур шалбаагай эрьеүүдэй дэргэдэ элдэб түрэлэй намагай шубууд: суусагаалжан, нараалжан, хабтагаалжан, ойн нараалжан, бүднэ гэхэ мэтэ шубуудай хорхой, шуумуул бэдэржэ, нишэ тнишээ гүйлдэжэ ябахыень харахат. Мүн элдэб нугаһад, сахали, галуун, ангир шубууд һүрэг һүрэгөөрөө үзэгдэнэ. Улаан тархитай, һоно, залаатай гэхэ мэтэ янза бүриин шунгадаг нугаһад уһа руу шунган, гэнтэ үгы болошоно, тиигээд нэгэ хэды болоод, аяар холо уһанһаа гарана, бэе бэеэ эрьюусэлдэн аляа наада гармэтэ шубуудай хорхой, шуугана. Эдэ үй түмэн шубуудай үймөөн, хөөрсэгэнөөн, шаг шууяае шубуудай баазаар гэжэ зон юрынхеэр хэлсэдэг.

Байтал далайн дэргэдэ сахали шубууд олон юм. Саб сагаан сахали омоли загаһанда дуратай. Тэдэнэр уһан дээгүүр олоороо нэтэрүүгээр адаглан ниидэжэ ябатараа, нэгэниинь һурша мэтээр уһа руу шуумайн унажа, уһан соо ябаһан загаһа амандаа зуугаад, эрье тэошэ тэрьелдэг.

Тиихэдэнь тэрэнэй хойноһоо хэдэн сахалинууд үрдисэлдэн, хубида хүртэхэ һанаатай хойноһоонь дахана.

Сагаан-эреэн үнгэтэй, тархи дээрээ залаатай бүбөөлжэн талын шубуун гэжэ тоологдодот. Хүдөөгөөр ябахада, хуушан гэрэй бууса, айлай газаагуур дайралдадаг юм.

С. БАЛДУЕВ.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: һараалжан; бүбөөлжэнүүд; нугаһад.

Авторай фото.

АГЫН ЭРДЭМЭЙ ХЭЛЭЛГЭ

Ноябрь сарадаа Агын аймагай нютаг бүхэнэй түүхэ бэшэһэн, нэрэнүүдэйнь ямар удхатайгаар бии болоһон, нютаг бүхэнэй мэдээжэ хүнүүд тухай хөөрэһэн ном гарганаа, 86 наһатай Гомбо-Доржо Намсараев Агаһаа Пржевальскийн медальда хүртэһэн удаадахи хүн болоһон байгаа.

Хубисхалай урда тээхи Агын буряадуудай түүхэ тухай ном бэшэһэн, үндэһэн һургуулинуудай Агын филиалые даагша педагогикын эрдэмэй кандидат Жэгмэд Тумунович Тумунов нимэ медаляар шагнагдаһан намтартай. «Ага ба агынхид» гэжэ нэрлэгдэхэ хөёрдохи номынь хэблэлдэ бэлдэгдэжэ байһан һурагтай.

Россин Федерацийн Географическа бүлгэмэй сугларан Шэтэ хотодо сентябрь һара соо болохоор хараалагдана. Областьдо ажаһуужа байһан буряад, хамниган, эвенк яһатанай түлөөлэгшэд тэндэ оноор хабаадуулагдаха юм.

И. БАДМАЕВ.

ВӨХИР ЭКРАН

«ОСТАНКИНО» КАНАЛ

6.55—Шэнэ һонин. 7.35 — Гимнастика. 7.45—Үглөө. 10.05—Фирмэ найдуулна. 10.20—Харыт, шагныт. 10.40 —«Просто Мария». 11.40— Баримтата фильм. 11.50— «Суперзапахи». 4-дэхи фильм. 12.20—«Азбука любви». 13-дахи сери. 12.50—Пресс-экспресс. 13.00—Шэнэ һонин. 13.20—«Гостья из будущего». 3-дахи сери. 14.25—«Путь героина». 3-дахи сери. 15.15 — Мультфильм. 16.00 — Шэнэ һонин. 16.25 — Телемикст. 17.10 —Блокнот. 17.15—«Пчела Майя». 17.40—«Свобода... до востребования». 18.00—Санкартан Василитай ...дөөн. 18.25—Джем. 18.45— Амжалта яажа туйлахаб? 19.00—Шэнэ һонин. 19.25— 16-тай ба тэрээнһээ дээшэ. наһатайшуулда. 20.10— «Просто Мария». 20.55— Академик Борис Раушенбахтай уулзалга. 21.40—Амгалан нойрсогты, багашуул! 22.00—Шэнэ һонин. 22.25 —«Большая семья». — фильм. 00.20—Пресс-экспресс. 00.30 Абианай зүүгэ. 01.00—Шэнэ һонин. 01.25—«Суперзапахи». 4-дэхи фильм.

«РОССИ» КАНАЛ

9.00—Мэдээсэлнүүд. 9.20 —«Автомир». 9.25—Ажалай биржэ. 9.30—Шуран бэрхэ хүнүүдэй саг. 10.00—«Параллели». 10.15—К-2 танилсуулна. 11.10—XX зуун жэл кадр соо ба кадрай саана. 11.40 — Концерт. 12.10—Замда болоһон хөөрэлдөөн. 12.55—Мультипульти. 13.05—«Единожды солгав» — фильм. 14.30—Таряашадай асуудал. 14.55— Сагаан турлааг. 15.55—Ородой визэ.

БУРЯАДАЙ ТВ

16.25—Мультфильм. 16.45 —«Любовь к борьбе. Борис Будаев в жизни и в спорте» —фильм. 17.25—Уран зохёолшо Ч. Цыдендамбаевай түрэһөөр 75 жэлдэ. 18.05— Хүүгэдэй саадһаа университет хүртэтэр. Манай нютагай В. Г. Яковлевай дүй дүршэл (Волгодонск).

«РОССИ» КАНАЛ

19.30—Парламентын саг.

БУРЯАДАЙ ТВ.

20.30—Буряадаар хэлэбди. 20.35—Байгал (буряадаар). 20.55—Соносхолнууд.

«РОССИ» КАНАЛ

21.00— Мэдээсэлнүүд. 21.20— «Санта - Барбара». 192-дохи сери. 22.10—Политическэ олимпдэ. 23.05 — Санкт-Петербургын балет. 23.50—Экспо-түб танилсуулна. 23.55—Спортивна дамжуулга. 24.00—Эхэнэр хүн түрмэдэ юундэ хаагдааб? 00.15—Ефим Шифрин.

БУРЯТИЯ
мүнөөдэрэй номерто

Хүдөогэй ажабайдал; мүнөөнэй хараа зорилгонууд банайдал. «Харюусалгатай хаһа захалба, морёо хүллэхэ саг ерэбэ» — П. Натаевай статья.

«Буряадта газар хүдэлбэ» — ИТАР—ТАСС-ай мэдээсэл.

«Поезд бэлэг үгэхые хүлеэнэ гү» — мэдээсэл.

1993 ондо Буряад Республикада гүрэнэй ба муниципальна предприятинуудые гүрэнэй бэшэ болгохо болон үмсэлхэ тухай гүрэнэй программа.

Мэдээсэлнүүд, соносхолнууд.

Редакторай орлогшо
С. Д. РИНЧИНОВ.

РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: ЦЫРЕНДОРЖИЕВ Ц. Б. (редактор), ДАШЕЕВА Г. Х., ДОНДОГОЙ Ц. Ц., ЖИГЖИТОВ Б-М. Ж. (харюусалгата секретарь), НИМАЕВ П. Н. (редакторай орлогшо), ОЧИРОВ С. Д., ТОКТОХОЕВА В. Э.

Эмхидхэн байгуулагшад — Буряад Республикын Верховно Совет, Буряад Республикын Министрнуудэй Совет, Бүгэдэ буряадуудай үндэһэн соёлой эблэл болон редакцийн ажалша коллектив.

Манай адрес:

670000. Улаан-Удэ, Калинин-дарин-вилийн үүлсэ, 23 «Буряад үнэн» газетын редакци.

Редакцийн телефонууд: редакторай—2-50-96, приемный — 2-54-54, редакторай орлогшоной — 2-68-08, 2-62-62, харюусалгата секретарийн—2-50-52, секретариадай—2-66-76, таһагууд: соведуудэй хүдэлмэрийн ба нийтын эмхинүүдэй —2-55-97 (даагшань), 2-61-35, 2-56-23, социально-экономическа—2-64-36, (даагшань), 2-63-86, 2-67-81, 2-61-35, соёлой эрдэмэй болон һургуулинуудай—2-60-21 (даагшань), 2-57-63; 2-67-81 олонлитын хүдэлмэрийн ба мэдээсэлэй— 2-54-93 (даагшань), 2-34-05, 2-69-58; оршуулгын—2-60-91; корректорнуудэй — 2-33-61, хэблэлдэ бэлдэгшэдэй — —2-35-95. Манай корреспондентнүүд: Агинскда — 3-42-19, Закаменскда — 30-61, Хоринскдо — 2-31-67.

Буряад Республикын Министрнуудэй Соведэй хэблэлэй телефонууд: директор—2-49-94, бухгалтери— —2-23-67, вахта—2-56-62.

Газетэ хэблэлэй 2 ...лаһаа хэмжээтэй. Индекс 50901 Хэһэг 6.500.
Стереотипта тушаагдаһан саг: 22.30.

Буряад Республикын Хэблэлэй ба олондо мэдээсэлгын министерствэдэ 69-дэхи номертойгоор бүридхэлдэ абтанхай.

Газетэ республиканска типографидта хэблэгдэ. Директорэйнь телефон 2-40-45.